

A munkajog nemzetközi magánjogi vonatkozásai

I. Annak következtében, hogy az államközi kapcsolatok a második világháború óta nagymértékben megélenkültek, amely körülmény az egyes állampolgárok érintkezését, mozgását is nagymértékben befolyásolta, továbbá annak következtében, hogy a technikai vívmányok fejlődése, új technikai létesítmények építése azt eredményezte, hogy a munka teljesítésének helye számos esetben az ország határain kívül esik, igen aktuálisnak látszik a munkajog nemzetközi magánjogi vonatkozásainak elméleti tisztázása. Ennek aktualitását növeli az a körülmény is, hogy az 1957. szept. 12—14.-én Genfben tartott második nemzetközi munkajogi kongresszus napirendjére tűzte a munkajog területén fellépő jogszabályösszeütközések megoldásának, az e tekintetben irányadó nemzetközi szabályok és általános elvek megállapításának kérdését. Az általános jelentést e kérdésben a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal készítette az egyes nemzeti jelentések alapján, amelyeket a Német Szövetségi Köztársaság részéről Beitzke, Ausztrália részéről Sharp, Spanyolország részéről Perez Botija, az Amerikai Egyesült Államok részéről Rothman, Franciaország részéről Freyza, Nagy-Britannia részéről Kahn-Freund, Olaszország részéről Malintoppi készítettek. A kongresszuson megvitatott problémákról „Droit du travail et conflits de lois devant le deuxième Congrès international de droit du travail” cím alatt Marthe Simon-Depitre írt legújabban a *Revue critique de droit international privé* 1958. évi 2. számában (285—320. p.) egy alapvető jelentőségű tanulmányt, amelyben a nemzetközi munkajog forrásaival és a javasolt megoldási módokkal behatóan foglalkozik. A szerző tanulmányában rámutat arra, hogy a kérdés nincs még kellőképpen feldolgozva, és hogy különösen rendszeresen kellene tanulmányozni a nemzetközi fuvarozással és közlekedéssel, a szociális biztonsággal, a határszéli dolgozókkal és a nemzetközi egyezményekben észlelhető hézagokkal összefüggő kérdéseket.

Jelen tanulmány célja az irányadó munkajog meghatározása a nemzetközi vonatkozású munkaviszonyoknál, tehát nem az egységes anyagi munkajogi szabályok, vagyis a több mint száz nemzetközi munkaügyi egyezmény rendelkezéseinek ismertetése, hanem a munkajog területén alkalmazandó nemzetközi magánjogi kollíziós normák megállapítása, mégpedig mind a tőkés, mind a szocialista jogfelfogás szempontjából. A tőkés jogfelfogás ismeretére a magyar dolgozónak azért van szüksége, mert előfordulhat, hogy munkaviszonyából eredő igényeit külföldön teljesített munka esetén külföldön kénytelen érvényesíteni, és így a nyugati bíróságok jogfelfogásával is számolnia kell. Megjegyzendő, hogy a nyugati irodalomtól a magyar tudomány számára kevés támogatás remélhető, ami érthető is, mert a társadalmi munkaviszonyok jelle-

gét a termelés eszközeire vonatkozó tulajdoni viszonyok jellege határozza meg, ez pedig a kapitalista és szocialista országokban különböző.

II. A szocialista munkajog által szabályozott szocialista munkajogviszony — *Weltner* meghatározása szerint — „olyan jogi kapcsolat, amelyet a társadalmi tulajdonban álló termelőeszközökkel működő szocialista gazdálkodó vagy igazgatási szerv a terveinek teljesítéséhez szükséges munkaerő biztosítása érdekében, a dolgozó pedig azért létesít, hogy a munkához való jogát rendszeres munkával megvalósítsa, és ezzel a nemzetközi jövedelemből a végzett munkája mennyiségének és minőségének megfelelő részesedését biztosítsa”.¹ A szocialista munkajogviszony keletkezésének fő alapja a munkaszerződés, de alapulhat az kinevezésen, választáson, szövetkezethe felvételen és államigazgatási intézkedésen is.²

A szocialista jogrendszerekben a *munkaviszony* egyrészt megkülönböztetendő a *tényleges munkaviszonytól*, amely érvényes munkaszerződés (kinevezés, választás stb.) nélkül, a munka tényleges elkezdésével jön létre, és amelyet szintén a munkajog szabályoz, de részben eltérő joghatásokkal;³ másrészt megkülönböztetendő a *munka végzésére vonatkozó polgári jogviszonytól*, amely alapulhat valamelyik kötelmi ügyleten vagy ügyletszerű tényálláson, quasi-contractuson, pl. megbízáson, megbízás nélküli ügyvitelen, fuvarozási, szállítványozási, vállalkozási szerződésen stb., és amelyet nem a munkajog, hanem a polgári jog szabályoz.⁴

Amíg a Szovjetunióban munkajogviszony csak a dolgozó és az állam, valamint a dolgozó és a társadalmi tulajdonban álló termelési eszközökkel gazdálkodó vagy igazgatási szervek (állami vállalatok, hivatalok, társadalmi szervezetek, szövetkezetek stb.) közt jöhet létre, a népi demokráciákban, így Magyarországon is, létrejöhet a dolgozó és *magánmunkáltatók* között is, mégpedig egyrészt *a*) a dolgozó és olyan magánmunkáltatók között, akik termelési eszközökkel nem rendelkeznek, és háztartásuk keretében, a háztartással kapcsolatos tennivalók ellátására, a saját keresetükből alkalmaznak dolgozókat, és másrészt *b*) a dolgozó és olyan magánmunkáltatók között, akik munkaeszközökkel rendelkeznek, és a dolgozókat munkaerőjük felhasználásával alkalmazzák.⁵ A népi demokráciákban, tehát Magyarországon is, mindezek a jogviszonyok munkajogviszonyok és a munkajog szabályozása alatt állanak.

A munkajog által szabályozott munkajogviszony és a tényleges munkaviszony között egyrésztől és a munkára irányuló, a polgári jog által szabályozott polgári jogi jogviszony között másrésztől a szocialista jogrendszerekben az a különbség, hogy a munkajog által szabályozott munkaviszony alapján a dolgozó a munkáltatóval szemben *állandó, folyamatos, rendszeres munkára van kötelezve*, belekerül a hivatal, vállalat vagy intézmény dolgozóinak közösségébe, létszámába, és ezért alá van vetve az illető hivatalban, vállalatnál, intézménynél érvényesülő munkarendnek, a munkát a munkarend szabályainak megfelelően, a vezetők utasításai szerint, a munkafegyelem szigorú megtartásával kell végeznie. Ezzel szemben a polgári jog által szabályozott munkára irányuló polgári jogviszonyból a munkának ez az állandósága, folyamatossága, rend-

¹ WELTNER Andor: A magyar munkajog. 2. kiad. 1958. 135. p.

² WELTNER i. m. 157. p.

³ WELTNER i. m. 137. p.

⁴ WELTNER i. m. 12. p.

⁵ WELTNER i. m. 156. p.

szeressége hiányzik, a jogviszony tárgya mindig valamely *konkrét munka elvégzése*, minden állandó jellegű lekötöttség nélkül.⁶

III. A kapitalista jogok is szabályozzák jogszabályokkal a dolgozó és a tőkés munkáltató közötti munka végzésére irányuló jogviszonyokat. Vitás azonban a szocialista irodalomban, hogy az ilyen jogviszonyt *munkaviszonynak*, és az ilyen szabályozó jogot *munkajognak* kell-e nevezni. *N. G. Alexandrov* és *A. E. Pasersztnyik* 1952-ben megjelent munkajogi tankönyvükben, valamint a magyar irodalomban *Weltner* is azon az állásponton vannak, hogy az ilyen jogviszonyt is munkaviszonynak és az azt szabályozó jogot munkajognak kell tekinteni, mert közös ismérvek találhatók a kapitalista és a szocialista munkaviszony között, és így megkonstruálható a „munkaviszony általában” absztrakt fogalma.⁷ A munkaviszony a kapitalista országokban is a rendszeres, állandó, folyamatos munka elvégzésére irányuló jogviszony. A munka jog ott is az állandó, folyamatos, rendszeres munkára irányuló munkajogviszonyt szabályozza, a magánjog az állandó lekötöttség nélküli munkára irányuló jogviszonyokat. Ezzel szemben *G. K. Moszkalenko* a „Szovjetszkaja Knyiga” 1953. évi 4. számában megtámadta ezt a felfogást. Szerinte sem a rabszolgatársadalomban, sem a feudalizmusban, sem a kapitalizmusban nem beszélhetünk sem munkaviszonyról, sem munkajogról, mert „a munkaerőt megvásárló tőkés és az azt eladó munkás között nem munkajogviszony, hanem tisztára vagyoni viszony alakul ki”, ami végeredményben azt jelenti, hogy a munkajogviszony vételi jogviszonynak, a munkaszerződés pedig adásvételi szerződésnek tekintendő.

Véleményem szerint az előbbi felfogás a helyes. A tőkés országokban is van munkajog és van munkajogviszony és tényleges munkaviszony. A munkajogviszony fő alapja itt is a munkaszerződés, itt is szabályozza a munkajog a dolgozói és munkáltatói jog- és cselekvőképességet, a munkaszerződés alaki és anyagi érvényességét és joghatásait. A különbség a kapitalista és a szocialista munkaviszony lényegében és szabályozásának módjában, valamint a munkajog jogi természetében és jogrendszerbeli elhelyezésében keresendő. ← A kapitalista munkajogviszony célja a munkáltató oldalán a tőkés jogtudomány felfogása szerint a munkaerő megvásárlására és felhasználására vonatkozóan értéktöbblet elsajátítása, a szocialista munkajogviszony célja ezzel szemben a munkáltató terveinek teljesítéséhez szükséges munkaerő biztosítása. Technikai, formai értelemben a tőkés jogtudomány felfogása szerint a munkajogviszony közjogi elemekkel kevert magánjogi jogviszony, és a munka jog a magánjog olyan része, amely számos közjogi szabályt tartalmaz. A szocialista jogtudomány felfogása szerint ezzel szemben ez a polgári jogviszonytól különböző sajátos jogviszony, amelynél nincs helye a közjogi és magánjogi elemek megkülönböztetésének. A munkajog a szocialista jogfelfogás szerint a jogrendszer önálló ága, amely nem része sem a polgári, sem az államigazgatási jognak.

IV. A munkaviszonynak — akár kapitalista, akár szocialista értelemben vesszük is azt —, mint minden jogviszonynak, számos nemzetközi vonatkozása lehet, mert egyes elemei több jogrendszerhez kapcsolódhatnak. A munkajogviszony elemei: *a)* alanya: a munkáltató és a dolgozó; *b)* tartalma: a dolgozó és a munkáltató alanyi jogai és kötelezettségei; *c)* közvetlen tárgya: a két alany-

⁶ WELTNER i. m. 12. p.

⁷ WELTNER i. m. 134. p.

nak két, egymással a legszorosabb kölesönhatásban levő magatartása; d) közvetett tárgya: az a dolog, amelyre ez a magatartás vonatkozik. Mármost lehetséges, hogy a munkajogviszony alanyai különböző államok polgárai vagy jogi személyei, lehetséges, hogy ezek lakóhelye vagy állandó tartózkodóhelye, székhelye, különböző államok területén van. Lehetséges az is, hogy a jogviszony tárgyát tevő munka külföldön teljesítendő. Lehetséges, hogy a belföldi vállalat a dolgozóját külföldre küldi ki. Lehetséges, hogy a munkaszerződést külföldön kötötték, vagy hogy abban a felek külföldi jog alkalmazását kötötték ki. Lehetséges végül, hogy a jogviszony közvetett tárgya külföldön van. Ezekben az esetekben felmerül a kérdés, hogy az ilyen nemzetközi vonatkozásokkal rendelkező munkajogviszony melyik állam munkajogának uralma alatt áll.

E kérdésnek a magyar jog szempontjából is jelentősége van, és valószínű, hogy a kérdés jelentősége a jövőben csak növekedni fog. *Récei* helyesen mutat rá arra, hogy a közlekedés fejlődése következtében a járműveken szolgáltatást teljesítő személyek távoli országokba kerülhetnek, és így az ilyen dolgozóknak külföldön szenvedett baleseteiből munkáltatóik ellen kárigénye támadhat. Az árucseré emberek cseréjét feltételezi, és így előfordul az is, hogy külföldre eladott gépeink felszerelésére magyar munkásokat, mérnököket küldünk külföldre, és megfordítva, hogy a külföldről vásárolt ipari berendezéseinket itt külföldi szakemberek szerelik fel.⁸ Előfordul az is, hogy belföldön külföldi vállalat (pl. az IBM. Magyarországi KFT, az International Business Machines Corporation), vagy a külföldi vállalat itteni képviselősege (Pl. az SKF — Svéd Golyóscsapágy R. T.) belföldi dolgozókat alkalmaz. Nemzetközi vonatkozása vannak annak a munkajogviszonynak is, amelyben belföldi honos dolgozók állanak pl. a szovjet hadsereg itt levő alakulatai vagy külföldi követségek, külföldi követségi személyek alkalmazásában. Ilyen esetekben melyik az alkalmazandó munkajog?

V. Ami a munkajog nemzetközi magánjogi *kollíziós normáit* illeti, ilyeneket a nemzetközi egyezményekben, a nemzetközi bíróságok gyakorlatában, a legfontosabb tudományos jellegű intézmények (International Law Association, Institut de droit international) határozataiban, végül az egyes államok törvényeiben és bírói gyakorlatában csak keveset találhatunk.

A nemzetközi munkaegyezmények és a munkára vonatkozó nemzetközi szerződések közül nemzetközi magánjogi kollíziós normákat találunk az egyenlő bánásmódot biztosító 1925. évi 19. számú egyezmény 2. cikkében (de csak a contrario értelmezéssel), amely a baleset helye jogának alkalmazását rendeli, továbbá az 1933. évi 35—40. számú egyezményekben, amelyek az öregkori, rokkantsági és halál esetére szóló biztosítással kapcsolatban a munkahely jogának alkalmazása mellett foglalnak állást; ezenkívül a tengeri munkát szabályozó huszonhárom egyezményben, amelyek a hajó lajstromozási helyének jogát tekintik irányadónak; végül az 1939. évi 64. számú és az 1947. évi 86. számú egyezményekben, amelyek a bennszülött dolgozók által kötött munkaszerződéseknel a szerződéskötés helye jogának alkalmazását írják elő. Kollíziós normákat találunk még a határszéli dolgozók (travailleurs frontaliers) munkaviszonyát szabályozó 1950. április 17-i egyezményben, amely a Bruxellesi Szerződés tagállamai között van érvényben, továbbá a rajnai hajósok munkaviszonyát szabályozó 1950. július 27-i egyezményben, amely Belgium, Francia-

⁸ RÉCEI László: Nemzetközi magánjog. 1. kiad. 1955. 420. p.; 2. kiad. 1959. 278. p.

ország, Hollandia, a Német Szövetségi Köztársaság és Svájc között van hatályban, végül a nemzetközi fuvarozási vállalatok dolgozói szociális biztonságát szabályozó 1956. július 9-én kelt európai egyezményben. Meg kell még említeni a vándormunkások szociális biztonsága tárgyában 1957-ben elfogadott európai egyezménytervezetet is. A kétoldalú nemzetközi megállapodások a határszéli dolgozók és a szociális biztonság tekintetében tartalmaznak kollíziós normákat.

A nemzetközi bíróságok gyakorlatából csak két határozat jön ebből a szempontból figyelembe, amelyeket a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (O. Í. T.) igazgatási bírósága a Szervezet alkalmazottai munkaszerveződése tekintetében irányadó jog meghatározásának kérdésében hozott, és amelyek közül a bíróság az 1953. augusztus 12-én kelt 11. számú első határozatában a munkahely jogát, az 1957. július 13-i 28. számú második határozatában pedig a Szervezet belső jogát alkalmazta.

Az International Law Association 1926. bécsi ülészakán a „Règles de Vienne” elnevezés alatt ismert határozatában a vállalkozási és munkabérszerződésekkel kapcsolatban a munka teljesítési helyének joga mellett foglalt állást, kivéve azt az esetet, mikor a teljesítési hely határozatlan. Az Institut de droit international 1937. évi luxemburgi ülészakában viszont elfogadott egy részletes tervezetet, amely — bizonyos kivételekre nem tekintve — a munkaszerveződéseknel a jog- és cselekvőképeség tekintetében a felek személyes jogát, az alaki érvényesség tekintetében a lex loci actust, az anyagi érvényesség tekintetében a lex loci contractust, a jogi hatások tekintetében a munkáltató székhelyének vagy tartózkodási helyének jogát, a szerződés magyarázatának tekintetében a felek által kikötött jogot, a szerződés teljesítési módozatai tekintetében a lex loci executionist, a felek szabadságát korlátozó és a szerződési kikötés semmisségét eredményező rendelkezések tekintetében a munkáltató jogát és a lex loci executionist, a szerződésszegés tekintetében a felek által kikötött jogot és a lex loci executionist, a tengeri, folyami és légi hajózás tekintetében a lobogó jogát, illetőleg a lajstromozási hely jogát tekinti irányadónak.

Belső állami nemzetközi magánjogi törvényi rendelkezések csak az olasz hajózási kódex 9., a tengeri munkáról szóló 1926. december 13-i francia törvény 5. és az angol 1894. évi Merchant Shipping Act 265. szakaszában találhatók.

Az egyes országok bírói gyakorlatában inkább csak az üzemi balesetek tekintetében találunk nemzetközi magánjogi jelentőségű határozatokat, de itt is inkább a régebbi határozatokban, mert amióta az üzemi balesetek a szociális biztonság általános rendszerébe integrálódtak, ezek a kérdések mind kevésbé foglalkoztatják a bíróságokat.

VI. Az alkalmazandó munkajog meghatározásának kérdését a tudomány sem tisztázta eddig kellőképpen.

E kérdés megoldásával eddig sem a magyar, sem a szovjet irodalom nem foglalkozott. Sem *Lunc*, sem *Peretyerszkij*, sem *Krilov* nemzetközi magánjogi tankönyveiben,⁹ sem a *Lunc* szerkesztésében legújabbban megjelent nemzetközi magánjogi tanulmánykötetben erre vonatkozóan feleletet nem találunk.¹⁰

⁹ LUNC, L. A.: Nemzetközi magánjog. 1. kiad. 1949. (magyarul 1951.); 2. kiad. 1959.; PERETYERSZKIJ és KRILOV: Nemzetközi magánjog. 1. kiad. 1940.; 2. kiad. 1959.; KRILOV: Nemzetközi munkajog. 1930. (oroszul).

¹⁰ Voproszi mezsdunarodnovo csasztново prava. Moszkva, 1956. Szerkesztette L. A. Lunc.

Nem találunk megnyugtató feleletet a többi népi demokratikus és szocialista állam irodalmában sem¹¹, és Sz. B. Krilov „Nemzetközi munkajog” címén megjelent, az 1930. évi egyetemi előadásaihoz segédkönyvül szolgáló munkájában sem, amely utóbbi különben is ma már túlhaladottnak tekinthető.

Réczei is, újabb nemzetközi magánjogi tankönyvében, csupán az üzemi balesetek nemzetközi vonatkozásaival foglalkozik, és itt arra az álláspontra helyezkedik, hogy magyar vállalat alkalmazásában külföldön szolgálatot teljesítő személy üzemi balesetből eredő igényének elbírálására a magyar jog az irányadó. Külföldi vállalat alkalmazásában itt üzemi balesetet szenvedett személy kárigényét — Réczei szerint — a munkaszervezésre irányadó jog szerint kell elbírálni. Ha azonban a baleset oka a magyar törvény által előírt óvórendszabály elmulasztása, akkor a *lex loci delicti commissi*, vagyis a magyar jog alkalmazandó, mégpedig az összecszerúség tekintetében is, ha az a károsultra kedvezőbb.¹²

A tőkés irodalomban sem nyert ez a kérdés eddig megnyugtató megoldást. Csak egyes kísérletek történtek a kérdés megoldására.^{12a}

Az amerikai irodalomban a kérdéssel különösen az egyes testvérállamok különböző „Workmen’s Compensation Act”-jei alkalmazási körének meghatározásával kapcsolatban foglalkoztak.¹³

Megjegyzendő, hogy az amerikai bírói gyakorlat az alkalmazandó Workmen’s Compensation Act meghatározása tekintetében erős változáson ment át, mert míg eredetileg ezt a kérdést a tradicionális nemzetközi magánjogi kollí-

¹¹ Ld. BLAGOJEVIĆ: *Medunarodno privatno pravo*. Beograd, 1950.; EISNER: *Medunarodno privatno pravo*. Zagreb, 1953. (jugoszláv); BYSTRICKY: *Základy mezinárodního práva soukromého*. Praha, 1958. (csehszlovák); ALTINOFF: *Mezsdunarodno-csasznopravnata szisztéma na N. R. Bulgarija*. Szofia, 1955. (bolgár); LUDWICZAK: *Miedzynarodowe prawo prywatne*. Poznan, 1959. (lengyel)

¹² RÉCZEI i. m. 1. kiad. 420. p.

^{12a} A kísérletek között a legjelentősebb BALLADORE PALLIERI „*Diritto internazionale del lavoro*” című munkája, amely BORSI és PERGOLESI „*Trattato di diritto del lavoro*” című gyűjteményes művének 5. kötetében (2. kiad. 1954.) jelent meg. Továbbá megemlítendő SIMON—DEPITRE fentebb említett alapvető jelentőségű tanulmányán kívül GAMILLSCHEG, F. „*Gedanken zu einem System des internationalen Arbeitsrechts*” című tanulmánya, amely a *Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* 1958. évi 3/4. füzetének 819—850. lapjain jelent meg. Megemlítendő még az olasz irodalomban VENTURINI „*Gli infortuni sul lavoro nel diritto int. privato*” (1940.) című könyve, valamint „*La disciplina degli infortuni sul lavoro nel diritto int. privato*” (*Rivista dir. lavoro* 1951. I. 1—28. p.); „*La disciplina di diritto int. privato del rapporto di lavoro*” (*studi Parnensi*. 1951. 323. és köv. p.); és „*La «territorialità» della legislazione infortunistica*” (*Giur. comp. di dir. int. priv.* 1954. 238—250. p.) című tanulmányai; továbbá BALDONI: *Il contratto di lavoro nel diritto int. priv. italiano* (*Rivista de diritto int.* 1932. 346. és köv. p.); MALINTOPPI: *Il rapporto di lavoro nel diritto int. priv. italiano* (*Il Diritto dell’Economia* 1958. 664—684. p.) és QUADRI: *Problemi fondamentali del diritto int. priv. del lavoro* (*Jus Gentium* 1940. 154—155. p.) című tanulmánya. Érinti a kérdést DE NOVA is „*I conflitti di leggi e le norme con apposita delimitazione della sfera di efficacia*” cím alatt az új *Diritto internazionale* című folyóiratban (1959. 13—30. p.) legújabban megjelent alapvető tanulmányában, amelyben az alkalmazandó munkajog meghatározásának kérdését egy általánosabb probléma: a területi hatályukat korlátozó különös anyagi szabályok alkalmazásának kérdésével kapcsolatban tárgyalja.

¹³ Ebből a szempontból a legnagyobb jelentőségű az USA legfelső szövetségi bíróságának *Bradford Electric Light Co. v. Opper* perben hozott ítéletének van, amelyhez Yintima írt alapvető jelentőségű jegyzetet a *Giur. comp. di diritto int. priv.*-ban (1937. 338—351 p.), és amelyben a bíróság New Hampshireben alkalmazandónak mondta ki Vermont állam *Compensation Act*-jét. Fontos ebből a szempontból még DEUTSCHKRON-nak „*Conflict-of-Laws Provisions in Workmen’s Compensation Acts*” című, a Harvard Law

ziós normák segítségével igyekezett megoldani, s hol a deliktum helyét (tort theory), hol a munkaszerződés megkötésének helyét (contract theory), hol a munkavállalás helyét (quasi contract theory) tekintette irányadónak, addig később arra az álláspontra helyezkedett, hogy e téren különös, új kollíziós normákra van szükség, mert sui generis problémával állunk szemben (statutory relation theory, az ex lege felelősség elmélete). A bírói gyakorlat újabb felfogása szerint a külföldi Compensation Act csak akkor alkalmazható, ha ennek per-jogi akadálya nincs, s ilyen mindig van, ha a törvény szerint a kártérítés kérdésében — ami a legtöbb államban a szabály — igazgatási típusú külön bizottságok s nem a bíróságok döntenek. Ez az álláspont jutott kifejezésre a *Mosley V. Empire Gas and Fuel Co.-case*-ben már 1926-ban.

Viszonylag sokat foglalkozott a kérdéssel a francia irodalom is.^{13a}

VII. A tőkés országokban a főnehézség az alkalmazandó munkajog meghatározásánál az, hogy ott a munkajogviszonyt *vegyes* természetű, részben magánjogi, részben pedig közjogi elemekből álló jogviszonynak fogják fel, és a kétféle természetű elemekre különböző jogokat tekintenek irányadónak, amelyeket nehéz egymással összhangba hozni.

Nehézséget jelent a polgári országok jogászai szempontjából a munkajog közjogi és magánjogi természetű szabályainak egymástól való elhatárolása is, ami a közjog és a magánjog elhatárolásának általános problémájával függ össze, és ami — mint ismeretes — a polgári jogtudományak mind ez ideig nem sikerült.

A polgári országok jogászai általában magánjogi jellegű munkajogi szabályoknak tartják azokat, amelyek a *szerződési munkajogot*, vagyis a közjogi jellegű kényszerítő jogszabályok által megvont korlátok között a munkaszerződésnek a felek által megállapítható tartalmát (a munkabért, a munkakört stb.) szabályozzák. Viszont közjogi jellegű szabályoknak minősítik álta-

Review-ban (1943. 242—247. p.) megjelent tanulmánya is. Ld. még RABEL: *The Conflict of Laws*. III. köt. (1950.) 204. és köv. p.; HANCOCK: *Torts in the Conflict of Laws*. 1942. 208—215. p.; GOODRICH: *Handbook of the Conflict of Laws*. 2. kiad. 1951. 212. és köv. p. ugyanez, *Cases on the Conflict of Laws*. 1956. 312. és köv. p.; DWAN: *Workman's Compensation and the Conflict of Laws. The Restatement and other Recent Developments*. (Minn. Law Rev. 1935. 19—48. p.); LORENZEN: *Cases and Materials on the Conflict of Laws*. 3. kiad. 1946. 435. p. Érdekes még ebből a szempontból a *Carroll v. Lange per se* (Univ. of Chicago Law Review, 1956. 515—531. p.).

^{13a} DURAND: *Traité de droit du travail*; KRONHEIM: *Des conflits de lois en matière de contrat de travail*. 1938.; MAHAIM: *Le droit int. ouvrier*. 1913.; BATIFFOL: *Les conflits de lois en matière de contrat*. 1938. és *Traité de droit int. privé*. 1955. 299. p.; ROUAST: *Les conflits de lois relatifs au contrat de travail* (Mélange Pillet, II. 201. p.); CALEB: *Répertoire de droit int. privé V. k.*; FREYRIA: *Sécurité sociale et droit int. privé*. (Revue critique de droit. int. privé. 1956. 446. és köv. p.); LAROQUE: *Problèmes internationaux de sécurité sociale* (Revue internat. de travail. 1952. 5. és köv. p.); NIBOYET: *Traité de droit int. privé français. IV. és Etudes de droit int. privé fluvial*. (Revue de droit int. et lég. comp. 1924.); HAMEL: *Nationalité et conflits de lois en droit aérien* (Revue critique de droit int. 1925. 203. p.); A spanyol irodalomban ki kell emelni LAFRANGHI: *Derecho int. privato del trabajo*. 1955. című művét, az angol irodalomban pedig JENKS: *Nationality, the Flag and Registration as Criteria for demarcating the Scope of Maritime Conventions* (Journal of Comp. Legislation and Int. Law. 1937. 245. és köv. p.) és „Internat. Civil Aviation and the Law” (British Yearbook of Int. Law 1945. 191. és köv. p.) című tanulmányait, a német irodalomban végül SCHNORR von CAROLSFELD *Arbeitsrechtjét*. Összehasonlító jogi szempontból ezen a téren is fontos RABEL: *The Conflict of Laws — A Comparative Study* című alapvető műve (II. köt. 1950. 191. és köv. p.).

lában a *munkavédelemre* (az egészséges és biztonságos munkahelyre, a védőberendezésekre, védőeszközökre, védelmi intézkedésekre és melegítő italokra, az előzetes és időszakos orvosi vizsgálatra, a balesetelhárításra, a dolgozó nők és fiatalok védelmére, a munkaidőre, az éjjeli munkára), a *társadalombiztosításra*, a *munkafegyelem megszüntetésének jogi eszközeire* (a fegyelmi jogra), a *dolgozók szakmai képzésére*, a *munkaerőgazdálkodásra*, a *munkaügyi viták elintézésére* vonatkozó szabályokat. A munkajognak magánjogi és közjogi szabályokra történő felosztásán alapszik a francia Code de Travail rendszere is, amelynek első könyve a magánjogi jellegű szerződési munkajogot, a második „Réglementation du travail” cím alatt a közjogi jellegű munkavédelmi jogot tartalmazza.¹⁴ Ezen alapszik a nyugatnémet, a svájci és újabban az olasz munkajog rendszere is, de a fasiszta olasz jogelmélet még a munkajog közjogi jellegét hangsúlyozta.¹⁵ A francia elmélet szerint a közjog körébe tartozik a munka adminisztratív szabályozása és a szociális biztonság kérdése, amely utóbbi feleleli az üzemi balesetek és a társadalombiztosítás kérdéseit.¹⁶

Megjegyzendő, hogy a kapitalista országok irodalmában nincs teljes egyetértés abban a tekintetben, hogy mely munkajogi kérdések tartoznak a közjog és melyek a magánjog körébe. Így például — mint arra *Simon-Depitre* is rámutat — az engedélyezett szabadság szabályozásának kérdését Németországban a magánjog, Franciaországban viszont a közjog körébe utalják. Ugyanígy vitás az üzemi bizottságokra (comités d'entreprise), a vállalati tanácsadókra (conseils d'établissement) és a kollektív szerződésekre vonatkozó jogszabályok hovatartozásának kérdése is.

Ismeretes, hogy a közjogot a magánjogtól a tőkés országokban hol tartalmi, a jogszabály tartalmában, a védett érdek természetében rejlő ismérvek (pl. az Ulpianus-féle érdekelmélet), hol alaki (logikai, jogtechnikai, jogformai), a szabály szerkezetében rejlő ismérvek, hol egyéb szempontok (a jog érvényesítésének módja, a felek egymáshoz való viszonya, a jogszabály érvényességi alapja) alapján próbálták meg elhatárolni. Ismeretes az is, hogy a szocialista jogtudomány a közjog-magánjog megkülönböztetést elveti, és hogy elveti azt az angol—amerikai jogtudomány is.¹⁷ *Kaskel* óta a német munkajogi irodalomban uralkodó felfogás közjogi jellegűnek azokat a munkajogi szabályokat minősíti, amelyek büntető szankciókkal, államigazgatási kényszerrel s bizonyos esetekben jelentéstételi kötelezettségekkel vannak egybekötve.¹⁸ Nyilvánvaló azonban, hogy ez a felfogás sem megnyugtató, mert vannak közjoginak minősíthető jogszabályok (pl. egyes munka védelmi szabályok), amelyek ilyen szankciókkal nincsenek egybekötve és csupán felmondási vagy egyéb (pl. visszatartási vagy kártérítési) jogot biztosítanak a felek részére.

Nehézséget okoz a polgári jogtudománynak a munkajog közjogi és magánjogi természetű szabályainak egymástól való elhatárolásán kívül az a körül-

¹⁴ DURAND—JAUSSAND: *Traité de droit du travail*. I. köt. (1947.) 250. és köv. p.

¹⁵ GAMILLSCHEG i. m. 823. p.; SCHWEINGRUBER: *Das Arbeitsrecht der Schweiz*. 2. kiad. (1951.) 149. és köv. p.

¹⁶ SIMON—DEPITRE i. m. 292. és köv. p.

¹⁷ Ez azonban nem áll vitán felül, mert például Mann a *Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*ben (1956. 10. p.) azt vitatja, hogy a XVII. század óta az angolszász jogok is ismerik a közjog-magánjog megkülönböztetést a „government” és „property” szembeállításának alakjában.

¹⁸ KASKEL: *Die rechtliche Natur des Arbeiterschutzes*. Berliner Festschrift für Brunner. 1914. 163—190. p.; Vö. még HUECK—NIPPERDAY: *Lehrbuch des Arbeitsrechts*. 6. kiad. I. köt. (1955.) 125. és köv. p.

mény is, hogy az általa közjoginak minősített munkajogi szabályok egyik része a munkáltatóval szemben, másik része viszont az állammal szemben biztosít a dolgozónak jogokat, továbbá, hogy e szabályok egyik része a dolgozóval, másik része az állammal szemben létesít a munkáltató oldalán kötelezettségeket, ezeket pedig a tőkés jogtudományban uralkodó felfogás szerint azonos szempontok szerint elbírálni nem lehet.¹⁹

Nehézséget okoz a polgári jogtudománynak ezenkívül az a körülmény is, hogy a közjoginak minősített jogszabályokban is felfedezhető gyakran — a nyugati írók szerint — egy magánjogi „mag”,²⁰ a közjogi szabályoknak is vannak magánjogi „reflexhatásai”,²¹ amelyek nem bírálhatók el a munkajogviszony közjogi elemeire irányadó jog szerint. Ilyen például a nyugati írók szerint a munkáltatót a dolgozóval szemben terhelő általános magánjogi gondoskodási kötelezettség (Fürsorgepflicht), amely minden közjogi jellegű munkajogi szabályban bennerejlőnek tekintendő. Ezek a magánjogi reflexhatások (pl. kártérítési kötelezettség keletkezése, a munkabér visszatartásának joga, a felmondási jog) rendszerint pénzszolgáltatási kötelezettségek alakjában jelentkeznek (pl. a törvényileg megállapított minimális bér és a szerződészerű bér közötti különbözet, az „Urlaubsabgeltung, a felmondási kártérítés stb. kifizetése), néha azonban más formában is (pl. bizonyítvány kiállítása, az „Arbeitsgut” kiadása stb.).

Nehézséget okoz maga a munkaviszony *közjogi elemeire* irányadó jog meghatározása is, nevezetesen az, hogy ezek tekintetében kizárólag a belföldi munkajogot kell-e irányadónak tekinteni, vagy e helyett, vagy e mellett — és ha igen, mennyiben — a külföldi munkajogot is.

Végül nehézséget okoz a munkajogviszony *magánjogi elemeire* irányadó jog meghatározása is, mert vitás, hogy mennyiben és milyen korlátok között illeti meg e téren a feleket az alkalmazandó jog kiválasztásának joga (hogy mennyiben irányadó a lex pro voluntate), és hogy amennyiben a felek az irányadó jog meghatározása tekintetében nem rendelkeztek, mely kapcsoló elvek szerint kell meghatározni az alkalmazandó jogot: a munkahely jogát (a lex loci laborist), a munkáltató székhelyének jogát (a lex domiciliit), a felek hazai jogát (a lex patriae) vagy annak a helynek a jogát kell-e alkalmazni, ahonnan a dolgozót a külföldi munka elvégzésére kiküldték (a lex loci delegationist).

A kapitalista országokban uralkodó elméletnek ezeket a nehézségeket nem sikerült leküzdenie és az végeredményben arra a megállapításra jutott, hogy mielőtt az alkalmazandó munkajog meghatározható volna, előbb ki kell dolgozni az e tekintetben követendő módszert, és csak ennek alapján dolgozható majd ki a nemzetközi munkajog rendszere. A nyugati írók elismerik, hogy mind a módszer, mind a rendszer még hiányzik, és hogy egységes felelet az alkalmazandó jog kérdésére nem adható.²² Általában megegyeznek a polgári írók abban is, hogy a főprobléma, amely a polgári jogtudomány előtt áll, a köz- és magánjog egymásbafonódásának problémájával áll kapcsolatban, és ezért hasonló módon oldandó meg, mint a biztosítási jogban, a karteljogban,

¹⁹ GAMILLSCHEG i. m. 822., 828. p.

²⁰ GAMILLSCHEG i. m. 822. p.

²¹ GAMILLSCHEG i. m. 828. p.

²² GAMILLSCHEG i. m. 821. p.

a valuta- és devízájogban alkalmazandó jog meghatározásának problémája, mert ezekben a jogágakban is részben közjogi, részben magánjogi szabályokkal állunk szemben, és mert itt is a főprobléma a közjognak a magánszerződési viszonyokra gyakorolt befolyásának meghatározása.

Abban is megegyeznek a polgári írók, hogy a munkajogviszony vegyes természeténél fogva elvileg két jog uralma alatt áll: 1. a munkajogviszony magánjogi jellegű elemei tekintetében irányadó a nemzetközi magánjognak a kötetmi szerződések területén alkalmazandó kollíziós normái által meghatározandó *lex obligationis*; 2. a munkajogviszony közjogi jellegű elemei tekintetében irányadó egy másik jog, amely általában, de nem mindig a munkahely joga, a *lex loci laboris*. E két jogrendszer között kell az összhangot megtalálni.

ad 1. Ami a *lex obligationis* meghatározását illeti, általános a vélemény a kapitalista országok irodalmában, hogy e tekintetben a munkaszerződésnél is elsősorban a felek részéről kifejezetten vagy hallgatólagosan választott jog, a *lex pro voluntate* az irányadó.²³ Ez általában a német,²⁴ angol, skót²⁵ és francia²⁶ bírói gyakorlat álláspontja is. Megjegyzendő azonban, hogy a tőkés irodalomban is vannak egyesek, akik a munkaszerződésnél ki kívánják zárni a felek jogválasztó jogát, mégpedig hol azzal az indokolással, hogy a munkaszerződés tulajdonképpen nem jogügylet, hanem „acte-condition” (feltétel-aktus), amely egy „statut legal”, egy absztrakt törvényes szabály alkalmazásának feltételeit határozza meg²⁷ (Plaisant), hol azzal, hogy a munkaszerződés a legtöbb esetben egy „contrat-d’adhésion” (csatlakozási szerződés), amelynél az egyik félnek csak arra van lehetősége, hogy en bloc elfogadja vagy visszautasítsa a másik fél által kidolgozott szerződéstervezetet, és amelynél biztosítani kell a dolgozó erkölcsi és szociális védelmét (Lanfranchi)²⁸, hol azzal, hogy a munkaszerződés rendészeti és közjogi természetű intézmény (Niboyet)²⁹, hol azzal, hogy a munkajog magánjogi vonatkozásai is közrendi jellegűek (Malintoppi). Ez volt különösen az olasz irodalom álláspontja (Baldoni, Bassano). Megjegyzendő továbbá, hogy azok az írók is, akik elismerik a felek jogválasztó jogát a munkaszerződéseknél különböző véleményen vannak abban a tekintetben, hogy ez a jogválasztó jog a feleket milyen körben illeti meg, nevezetesen, hogy kiterjed-e a kógens jogra is vagy csak a diszpozitív jogra.

Amennyiben a felek az alkalmazandó jog tekintetében nem rendelkeztek, a legtöbb tőkés országbeli író (pl. Batiffol, Durand, Neumayer, Rouast, Baldoni,

²³ Így BATIFFOL: *Conflicts*. . . 1938. 291. pont és *Traité* 608. pont; DURAND i. m. 163. pont; LEREBOURS—PIGONNIERE: *Précis de droit int. privé*. 5. kiad. 1948. 217. pont; MAHAIM i. m. 86. p.; RABEL i. m. 181. p.; ROUAST i. m. II. köt. 201. p.

²⁴ Reichsarbeitsgericht. 1930. augusztus 27. (*Juristische Wochenschrift*, 1931. 159. p.), 1935. július 20. (uo. 1935. 3665. p.); Landesarbeitsgericht Stuttgart (*Arbeitsrechtliche Praxis*, 1952. 130. sz.); Bundesarbeitsgericht (*Neue Juristische Wochenschrift* 1955. 1005. p.); Landesarbeitsgericht Stuttgart (*Recht der Internat. Wirtschaft*, 1957. 11. p.).

²⁵ *South African Breweries c/a King* (1899.) 2. Ch. 173.; (1900.) 1. Ch. 273.; *Re Anglo-Austrian Bank* (1920.) 1. Ch. 69., *M’Feetridge c/a Stewarts and Lloyd* (1913.) S. C. 773.

²⁶ Paris, 1895. nov. 21. (*Clunet*, 1899. 71. p.), Pau, 1922. február 28. (*Gaz. Pal.* 1922. 1. sz. 535. p.), Colmar, 1934. február 3. (*Clunet*, 1934. 976. p.), Trib. com. Seine, 1934. július 26. (*Revue critique*, 1935. 144. p.) Cour de Paris 1925. március 16. (*Gaz. Pal.* 1925. 701. p., *Clunet*, 1925. 133. p.) Reg. 1924. május 5. (*Revue critique* 1924. 277. p.)

²⁷ PLAISANT: *Les règles de conflits de lois dans les traités*. 1946. 291. p.

²⁸ LANFRANCHI i. m. 52. és 251. p.

²⁹ NIBOYET i. m. V. k. 1398. — C. pont.

Venturini, Malintoppi, Lanfranchi, Niboyet³⁰ és a legtöbb országban a bírói gyakorlat, ha ez nem határozatlan, a munka teljesítési helyén érvényben levő jogot tekinti irányadónak,³¹ mégpedig azzal az indokolással, hogy ez irányadó általában a munkaviszony közjogi vonatkozásaira is, hogy e mellett szól a dolgozók egyforma elbánásának és az alkalmazandó jog tartalma könnyű megismerésének szempontja is. Mások (pl. részben Batiffol, Kahn-Freund) a munkáltató vállalat székhelyén érvényben levő jogot,³² ismét mások (pl. Janguas Messia, Freyria) a *lex loci contractus*,³³ ismét mások (Durand, Caleb, részben Rouast) a felek közös hazai jogát,³⁴ egyesek (Caleb, Durand, Rouast) a háztartási alkalmazottaknál, a családfő hazai jogát.³⁵ A tengeri, folyami és légi fuvarozásnál általában a lóbogó jogát tekintik irányadónak.³⁶

Így rendelkezik az olasz hajózási kódex 9., a francia tengeri munkakódex 5., az 1894. évi angol Merchant Shipping Act 265. szakasza is. Hogy a felek hallgatása esetében alkalmazandó jog meghatározása tekintetében mennyire bizonytalan és ellentmondó a tőkés országok jogi íróinak felfogása, erre nézve érdekes bizonyítékul szolgál az olasz irodalom. Ballardore Pallieri például idézett nemzetközi munkajogi monográfiájában (329—332. p.) a munkahely jogát, nemzetközi magánjogi tankönyvében (*Diritto int. privato*. 2. kiad. 1950. 243—245. p.) viszont az olasz nemzetközi magánjog általános kollíziós normáit, vagyis az olasz ptk. disp. prel. 25. szakaszának 1. bekezdése értelmében irányadó jogot, tehát a felek által választott jogot, ilyennek hiányában a felek közös hazai jogát, ilyennek hiányában pedig a *lex loci contractus* tekinteti irányadónak.

Határozatlan és bizonytalan a tőkés országok íróinak felfogása abban a tekintetben is, hogy miképpen kell meghatározni a munkaszerződéseknél az alkalmazandó *lex obligationis* alkalmazási körét. Általában elismerik, hogy a szerződés alaki érvényessége tekintetében a *lex loci actus*, a jog- és cselekvőképesség tekintetében pedig a felek személyi jogát kell alkalmazni, de a cselekvőképesség tekintetében a belföldön kötött szerződéseknél irányadónak kell tekinteni a *lex loci contractus*, mert — szerintük — a német BGB. életbeléptetési törvényének 7. § 3. bekezdése, az 1942. évi olasz ptk. 17. szakasza, a Lizardi-ügyben kifejtett „*intérêt national*”-elmélet itt is alkalmazandó, az angolszász jogban pedig a jog- és cselekvőképesség úgy sem tartozik a *lex personalis* területéhez.³⁷ Ami a munkaszerződés jogi hatásait illeti, egyesek (pl. Rouast) kivonják a *lex obligationis* uralma alól a dolgozó munkavállalási kötelezettsége időbeli tartalmának korlátozását, aminek tekintetében a dolgozó hazai jogát kívánják kivételesen alkalmazni. Mások (pl. a német írók) kivonják a *lex obligationis* uralma alól a munkaszerződés megszűnésének egyes eseteit, pl. a „*Betriebsberater*” elbocsátása, a tömeges elbocsátások, a rokkantak,

³⁰ BATIFFOL: *Les conflits* 291. és 294. p. in fine és *Traité* 308. pont; DURAND i. m. 164. pont; NEUMEYER: *Annuaire*. 1936. 440. p.; ROUAST i. m. 205. p.; BALDONI i. m. (*Riv. di dir. int.* 1932. 346. p.); LANFRANCHI loc. cit.; NIBOYET i. m. IV. 1126. pont.

³¹ A francia, német, amerikai, angol, osztrák, kanadai és svájci bírói határozatokat idézi BATIFFOL i. m. 295. és köv. p.; KRONHEIM i. m. 50. és köv. pont; RABEL i. m. 187. p.

³² BATIFFOL i. m. 119. pont; KAHN—FREUND az idézett brit nemzeti jelentésben.

³³ YANGUAS MESSIA: *Annuaire* 1936. I. köt. 436. és köv. p.; FREYRIA az idézett francia nemzeti jelentésben.

³⁴ DURAND i. m. 164. pont.; CALEB i. m. 62. pont.; ROUAST i. m. 201. p.

³⁵ CALEB i. m. 63. pont.; DURAND i. m. 164. pont.; ROUAST i. m. 204. p.

³⁶ SIMON—DEPITRE i. m. 302. és köv. p.

³⁷ SIMON—DEPITRE i. m. 305—306. p.

az anyák elbocsátása elbírálásának kérdését, mert ezekben az esetekben, ha a munkáltató székhelye belföldön van, a belföldi jogot tekintik irányadónak. Egyesek (pl. Rouast) szerint a szerződészegés esetében fizetendő kártérítés a *lex loci delicti commissi* szerint bírálendő el, mások (pl. Schnorr von Carolsfeld) szerint a versenyklauzula a dolgozó hazai joga szerint. Vitás a tőkés irodalomban az is, hogy a munkaviszony tartama alatt és bizonyos ideig annak megszűnése után a dolgozó által készített találmányok a szerződés joga vagy a találmány joga szerint bírálendók-e el, továbbá, hogy a tengeri hajón alkalmazott dolgozók zálogjoga tekintetében a *lex fori* vagy a lobogó joga irányadó-e?³⁸

ad 2. Ami a munkajogviszony *közjogi elemei* tekintetében irányadó jog meghatározását illeti, a vélemények már sokkal inkább eltérnek egymástól, mint a munkajogviszony magánjogi elemei tekintetében irányadó jog meghatározásánál. E tekintetben öt főelmélet különböztethető meg: *a)* Az egyik elmélet szerint a belföldi bíró külföldi közjogi jellegű munkajogi szabályokat *sohasem*, tehát akkor sem alkalmazhat, ha a munka külföldön teljesítendő, mert a belföldi bíróság közjogot elvileg nem alkalmazhat, tekintve, hogy a közjogi szabályok szigorúan territoriális jellegűek, és hogy a közjog területén a kollíziós normák kizárólag egyoldalúak, „Grenznormák”, csak a belföldi jog alkalmazásának feltételeit szabják meg, a külföldi jogot nem határozzák meg. Ez az elmélet, amelynek a nemzetközi munkajog területén a főképviselője *Morelli* és *Venturini*³⁹, a logikus következménye annak a polgári jogtudományban *Karl Neumeyer* óta uralkodó felfogásnak, amely a közjog, az államigazgatási jog és általában a közjoghoz tartozó jogágak, a büntetőjog, pénzügyi jog, a polgári és büntető eljárás jog területén a külföldi jog alkalmazását kizárja.⁴⁰ *b)* Egy másik felfogás szerint nincs elvi akadály a külföldi közjogi jellegű munkajogi szabályok alkalmazásának, és a belföldi bírónak mindig a munkajogviszony magánjogi elemei tekintetében irányadó *lex obligationis* közjogi jellegű munkajogi szabályait kell alkalmaznia.⁴¹ *c)* Egy harmadik felfogás szintén elvileg elismeri a külföldi munkajog közjogi szabályai alkalmazhatóságát, azonban azokat elszakítja a *lex obligationis*tól és *önálló, sajátos kapcsolóelvek* szerint határozza meg. E felfogást, amely kifejezésre jut a német bírói gyakorlatban is,⁴² *Wengler*, majd utána *Zweigert* és legújabban *Neumeyer* fejtették ki részletesen.⁴³ *Wengler* egy alapvető jelentőségű, legújabban meg-

³⁸ SIMON—DEPITRE i. m. 307. és köv. p.

³⁹ MORELLI: *Elementi di diritto internazionale privato italiano*. 1955. 153. p.; „Per quanto riguarda... la disciplina pubblicistica del lavoro è escluso... qualsiasi richiamo di norme straniere”. VENTURINI: *La disciplina degli infortuni*. 9. p.

⁴⁰ NEUMEYER: *Internationales Verwaltungsrecht* IV. köt. (1935.) 115. és köv. p.; BATIFFOL: *Traité élémentaire de droit int. privé*. 1955. 294. és köv. p.

⁴¹ Vö. RABEL: *The Conflict of Laws*. II. köt. (1947.) 581. és köv. p.; MELCHIOR: *Die Grundlagen des deutschen IPR*. (1932.) 266. és köv. p.

⁴² A Reichsarbeitsgericht 1932. május 28.-i ítéletében kimondta, hogy a Reichsbahnnak a baseli pályaudvaron alkalmazott dolgozója a svájci jog uralma alatt áll, és ezért az olyan „Vertragsrecht, das einer zwingenden Schweizer Vorschrift zuwiderlaufe, nichtig sei” (RAGE 11, 100. IPRspr. 1932. No. 4.)

⁴³ WENGLER: *Die Anknüpfung des zwingenden Schuldrechts im IPR*. Zvgl. R. Wiss. 54 (1941.) 168—212. p. Wengler elméletét tovább építette a szolgáltatási tilalmak területén ZWIEGERT: *Nichterfüllung auf Grund ausländischer Leistungsverbote*. Rabel's Zeitschrift 14 (1940.) 283—307. p. és az akarati autonómia elméletével kapcsolatban: NEUMEYER: *Autonomie de la volonté et dispositions impératives en droit international privé des obligations*. *Revue critique de droit int. privé*. 1957. 579. és köv.p.; 1958. 53. és köv. p. Ld. még RAAPE: *IPR*. 4. kiad. (1955.) 43a. p.

jelent tanulmányában még tovább ment, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy mindazoknak a jogrendszereknek a kógens szabályai, tehát nemcsak a közjogi, hanem a kógens magánjogi szabályai is, amelyek elegendő szoros kapcsolatban vannak a jogviszonnyal, ha e jogszabályok maguk is kívánják alkalmazásukat, alkalmazandók a belföldi bíró által, kivéve ha azok alkalmazását a belföldi közrend kizárja. *d*) A negyedik elmélet, amelyet legújabban *Gamillscheg* dolgozott ki fentebb említett legújabb tanulmányában, bizonyos esetekben elismeri a külföldi munkajog közjogi szabályainak hol jogként, hol pedig tényként való alkalmazását, és általában megköveteli a külföldi közjogi szabályok „magánjogi magjának”, magánjogi reflexhatásainak figyelembevételét. Ugyanígy elismeri *Gamillscheg* a belföldi közjogi jellegű munkajogi szabályok magánjogi magja alkalmazásának szükségességét abban az esetben is, ha a belföldi munkajog közjogi természetű szabályai különben nem volnának alkalmazandók.⁴⁴ *Gamillscheg* szerint figyelembe kell venni az alkalmazandó munkajog meghatározásánál a jogszabály célját is, nevezetesen azt, hogy célja kizárólag vagy főleg magánérdekek védelme-e. *e*) Az ötödik elmélet, amelyet fentebb említett tanulmányában *De Nova* fejtett ki részletesen, és amelynek alap gondolata felcsillan *Venturini*, *Balladore Pallieri* és *Quadri* munkáiban is, abból indul ki, hogy a belföldi munkajog szabályai olyan *önkorlátozó anyagi jogszabályok* (norme autolimitate), amelyek területi hatályukat az irányadó kollíziós normákra tekintet nélkül, önmaguk oly módon korlátozzák, hogy alkalmazásuk esetében a különben irányadó kollíziós normák alkalmazása ki van zárva. Közel áll ehhez a felfogáshoz *Malintoppi* elmélete is, aki a belföldi munkajog szabályait külföldi munka esetén „kizárólagos alkalmazású” vagy „belső közrendi” szabályoknak (norme di applicazione esclusiva o di ordine pubblico interno) minősíti, amelyek belföldi munka esetén a különben irányadó kollíziós normákra való tekintet nélkül, feltétlen alkalmazást igényelhetnek.

Ami a munka jogviszony közjogi elemei tekintetében irányadó jog meghatározását illeti, meg kell még említeni, hogy az irodalmat és az államok bírói gyakorlatát eddig különösen az üzemi balesetek és a társadalombiztosítás kérdése foglalkoztatta.⁴⁵ Az üzemi balesetek tekintetében a baleset helyének jogát tekintik irányadónak, mégpedig vagy azon az alapon, hogy a baleset polgári jogi deliktumnak minősítendő (*Loubat*, *Mahaim* stb., az angol és skót bírói gyakorlat), ami nyilvánvalóan helytelen álláspont, vagy azon az alapon, hogy az üzemi baleseteket szabályozó jogszabály rendészeti és biztonsági szabály (*Mazeaud*), illetőleg területiális hatályú szabály (*Baldoni*, olasz bírói gyakorlat). Mások a munkaszerződés jogát tekintik irányadónak^{45a}, ismét mások, a „risque professionnel-elmélet” alkalmazása alapján a munkáltató vállalat székhelyének jogát^{45b}, ismét mások azt a jogot, amelynek a munka-viszonnyal a legtöbb kapcsolata van (az USA újabb bírói gyakorlata). A társadalombiztosítás tekintetében egyesek szerint nem is lehet szó jogszabályösszeütközésekről (*Freyria*, *Batiffol*, *Laroque*, *Watillon*, *Carlioni*, *Doublet*, *Yenks* stb.), mások szerint szintén a munkahely joga alkalmazandó. Ez utóbbi állás-

⁴⁴ GAMILLSCHEG i. m. 853. és köv. p.

⁴⁵ SIMON—DEPITRE i. m. 311. és köv. p.

^{45a} BATIFFOL, SIMONE DAVID, NIBOYET, PERROUD, ROUAST stb., a francia bírói gyakorlat.

^{45b} BARTIN, LEREBOURS—PIGEONNIERE, BARTHELEMY—RAYNAUD stb.

ponton vannak az 1933. évi 36. 38. és 40. számú nemzetközi munkaügyi egyezmények és — bizonyos kivételekkel — a vándormunkások társadalmi biztonságáról szóló európai egyezménytervezet 12. cikke. Vannak itt is egyezmények, így a rajnai folyami hajósok szociális biztonságáról szóló 1950. július 27-i egyezmény 4. cikke és a nemzetközi fuvarozás dolgozóinak szociális biztonságáról szóló európai egyezmény 2. cikke, amelyek a munkáltató székelyének jogát tekintik irányadónak.

Nyilvánvaló, hogy a szocialista munkajog szempontjából egyik említett elmélet sem fogadható el, mindentől eltekintve márcsak azért sem, mert a szocialista jogtudomány élesen állást foglal a munkajog közjogi és magánjogi szabályainak megkülönböztetésével szemben. De — nézetem szerint — nem fogadható el az öt elmélet a polgári jogtudomány részéről sem, mert egyik sem oldja meg megnyugtatóan az alkalmazandó munkajog meghatározásának kérdését a polgári jogtudomány szempontjából sem.

ad a) Hogy az *első* elmélet, amely elvileg kizárja a külföldi közjog alkalmazásának lehetőségét, még akkor sem volna elfogadható, ha különben elismernék a közjog és magánjog megkülönböztetésének szükségességét, nyilvánvalóan kitűnik abból, hogy a tételes jogok számos olyan jogterületen, amelyet a polgári jogtudomány a közjog területéhez számít, pl. a polgári eljárásjog területén, megengedik a külföldi jog alkalmazását. Elég ebből a szempontból utalni például a magyar Pp. 100. § (2) bekezdésére, amely a külföldi kézbesítés esetében a külföldi kézbesítési szabályok alkalmazását lehetővé teszi, vagy a 204. § (3) bekezdésére, amely szerint a külföldön lefolytatott bizonyítás érvényességét a bizonyítás helyének joga szerint kell megítélni. Számos esetben alkalmaz a belföldi bíró külföldi jogot az államigazgatási jog területén is, pl. az úgynevezett előkérdések eldöntésénél. De még a külföldi alkotmányjogi szabályok alkalmazása sincs kizárva, sőt ezeknek figyelembevételére minden nemzetközi magánjogi kérdés eldöntésénél szükség van, mert ha a belföldi bírónak egy nemzetközi vonatkozású polgári jogviszonyt külföldi polgári jog szerint kell elbírálnia, a külföldi jog *érvényben levő* polgári jogi szabályait kell alkalmaznia, azt a kérdést pedig, hogy melyik polgári jogszabály van érvényben, a külföldi alkotmányjog szerint kell eldöntenie.

Megjegyzendő, hogy a külföldi közjogi szabályok alkalmazhatatlanságának elmélete a tőkés irodalomban is kezd újabban tért veszíteni. Így az olasz irodalomban Fedozzinak a hágai Nemzetközi Jogi Akadémián 1929-ben tartott emlékezetes előadása óta mind többen kezdik belátni ennek az elméletnek a tarthatatlanságát. Még Morelli is kénytelen elismerni, hogy „la qualificazione della norma come norma di diritto privato o di diritto pubblico non è per nulla decisiva ai fini dell' idoneità della norma stessa in quanto straniera, ad essere inserita nell'ordinamento interno”.⁴⁶ Venturini is hangsúlyozza, hogy csak a „szűk értelemben” vett közjogi szabályok alkalmazhatatlanok, vagyis csak „le norme di diritto pubblico in senso stretto, cioè quelle attinenti ai rapporti a cui partecipa comé autorità, lo Stato od un altro ente pubblico

⁴⁶ MORELLI i. m. 353. p. 3. j.; FEDOZZI: De l'efficacité exterritoriale des lois stb. Recueil des Cours, 27. köt. (1929. II.) 145—239. p. — A Morelli idézet magyar fordítása: „a norma minősítése, hogy az magánjogi vagy közjogi normának tekintendő-e, nem döntő abból a szempontból, hogy — amennyiben külföldi — alkalmas-e arra, hogy a belföldi jogrendszerbe bekebelezessék.”

con potestà impero".⁴⁷ Az újabb német irodalom is kezdi többé nem megdönt-
hetetlen axiómának tekinteni azt, hogy „das öffentliche Recht von vornherein
im Ausland nicht angewendet werden könne”.⁴⁸ Wengler is elismeri, hogy
„ist auch das Verbot der Anwendung politischer und öffentlicher Gesetze des
Auslandes eine Generalklausel von relativer und variabler Tragweite”.⁴⁹

ad b) Nem fogadható el a *második* elmélet sem, amely szerint a belföldi
bírónak minden esetben a külföldi lex obligationis közjogi jellegű munkajogi
szabályait kell alkalmaznia, mert a külföldi lex obligationis alkalmazása még
nem vonja maga után például a külföldi munkavédelmi szabályok alkalmazá-
sát. Ha ez így volna, és például az angol munkáltató Németországban telje-
sítendő munka esetén a munkaszerződésben az angol munkajog alkalmazását
kötné ki, vagy Olaszországban teljesítendő munka esetén, ha az angol munkál-
tató és angol dolgozó a munkaszerződésben az alkalmazandó jogot nem
kötötték ki, akkor az angol jog lévén a lex obligationis, az angol munkavédelmi
szabályokat kellene Németországban és Olaszországban alkalmazni, ami önma-
gában is lehetetlenség.

ad c) Nem fogadható el a Wengler-féle *harmadik* felfogás sem, mert ha
helyes is Wenglernek az a megállapítása, hogy a kényszerítő jogszabályok
területén számos esetben, pl. az alkalmazandó jog kikötése esetében, más kap-
csolóelvekre van szükség, mint a diszpozitív jogszabályok területén, és hogy
ezen a területen bizonyos esetekben az alkalmazandó jog a lex obligationistól
függetlenül, „Sonderanknüpfung” alapján, önállóan határozandó meg, kétség-
telen, hogy ez az elmélet a legtöbb tételes joggal ellentétben áll, már azért is,
mert a legtöbb jogrendszer nemzetközi magánjoga általában nem veszi tekin-
tetbe a külföldi kógens jogszabályoknak a saját alkalmazásukra irányuló
akarátát. Ezenkívül az „elegendő szoros kapcsolódás” fogalma túlságosan
relatív és határozatlan fogalom, amelynek alkalmazása jogbizonytalansághoz
vezetne. Harmadszor e szerint az elmélet szerint alkalmazni kellene egymás
mellett kumulatív több jogrendszer kógens szabályait, aminek következménye
lenne a semmisségi okok kumulálása még abban az esetben is, mikor a jogvi-
szony elbírálása tekintetében a fórum különben érdekeltlen volna. Néha a
különböző jogrendszerek jogparancsai egymással ellentétesek is, minek követ-
keztében azoknak kumulálása keresztülvihetetlen. Így például az Optk. 1159.
§ c) pontja szerint a felmondási határidő a dolgozóra és munkáltatóra ugyanaz,
az 1900. III. 10/1954. III. 4-i belga munkatörvény 19. és 19. bis szakasza
szerint viszont ez a határidő a dolgozóra nézve a fele a munkáltatóra nézve irány-
adó határidőnek. Néha a Wengler-féle elmélet erősen méltánytalan eredmé-
nyekre is vezetne. Így az 1951. augusztus 10-i német szövetségi köztársaság-
beli „Kündigungsschutzgesetz” a munkáltatónak a felmondási jogát bizonyos
esetekben kizárja, az olasz Codice civile 2120. szakasza viszont a munkáltató
részére korlátlan felmondási jogot biztosít, de végkielégítés kifizetésére köte-
lezi. E két jogszabály kumulálása esetén tehát a dolgozónak joga volna a fel-
mondás érvénytelenítésére és ezenfelül jelentős végkielégítésre is, ami a mun-
káltató szempontjából kétségekívül méltánytalan volna.⁵⁰ A Wengler-féle elmé-

⁴⁷ VENTURINI: La disciplina degli infortuni. 9. p.

⁴⁸ NEUMANN: Devisennotrecht und internat. Privatrecht. 1941. 3—7., 16. p.;
RHEINSTEIN, Giur. comp. di dir. int. priv. 1939. 91. p.; ECKSTEIN, ibid 91—92. p.

⁴⁹ WENGLER: Über die Maxime von der Unanwendbarkeit politischer Gesetze.
(Int. Recht und Diplomatie 1956. 205. p.).

⁵⁰ GAMILLSCHEG példája i. m. 836. p.

let célja — helyesen jegyzi meg ezt Gamillscheg — a nemzetközi törvényhozási és döntési összhang, az „*Entscheidungsharmonie*” minden áron való biztosítása, a nemzetközi törvényhozási és döntési összhang azonban nem öncél, hanem célja csak az, hogy minél jobban biztosítsa a felek érdekeit azzal, hogy az alkalmazandó jog meghatározása ne függjön a fórum kiválasztásától.⁵¹ Helyesen jegyzi meg Gamillscheg, hogy ha a nemzetközi törvényhozási és döntési összhang biztosítása a felek érdekeivel más szempontból ellentétben van, pl. azért, mert a munkaszereződés semmisségének valószínűsége megnő, vagy mert az ellentétes jogparancsok alkalmazásához vezet, túlságos nagy lenne az ár, amelyet a törvényhozási és döntési összhang biztosításáért fizetni kellene.

ad d) A Gamillscheg-féle *negyedik* elmélet sem fogadható el, mert a közjogi jogszabályokban bennejlő „magánjogi mag”, a közjogi jogszabály „magánjogi reflexhatásának” fogalma túlságosan homályos és határozatlan, „metafizikai fogalom” ahhoz, hogy az alkalmazandó munkajog meghatározásánál gyakorlati szempontból hasznos lehetne. Nem lehet a külföldi munkajogi szabály alkalmazását attól sem függővé tenni, hogy célja kizárólag vagy főleg magánérdekek védelme-e, mert a magánérdek az állami, közösségi érdektől nem választható el.

ad e) Végül nem ad — nézetem szerint — megnyugtató megoldást — a polgári jogelmélet szempontjából sem — az *ötödik* De Nova-féle elmélet, az „önkorlátozó munkajog”, a „norma autolimitata” elmélete sem. Talán arról lehet még vitatkozni, hogy a területi hatályukat korlátozó egyes meghatározott specifikus jogszabályok (pl. az 1941. április 22-i 633. sz. olasz szerzői jogi törvény, amelynek 185. szakasza szerint „questa legge si applica a tutte le opere di autori italiani e alle opere di autori stranieri domiciliati in Italia che sono pubblicate per la prima volta in Italia) tiszta anyagi jogszabályoknak, tiszta Sachnormáknak tekintendők-e, mint De Nova tanítja (i. m. 25. p.), vagy oly anyagi jogszabályoknak, amelyeknek tartalmába egy különös kollíziós norma (pl. az említett szerzői jogi törvény 185. szakasza) van beépítve, és hogy az ilyen jogszabályok azért zárják ki az általános kollíziós normák alkalmazását, mert Sachnormáknak tekintendők, vagy azért, mert a tartalmukba beépített különös kollíziós norma — a „lex specialis derogat generali” elv folytán — derogál az általános kollíziós normáknak. Az azonban semmi esetre sem lehet vitás, hogy a munkajog nem egy meghatározott specifikus jogszabály, hanem a jogrendszernek számos specifikus jogszabályt magába foglaló *egész ága*, mint a kötelmi jog vagy a dologi jog, amelynél „norma autolimitataról” nem lehet szó. Ha a munkajogot vagy annak közjogi részét „norma autolimitatanak” tekintjük, akkor annak kellene tekintenünk pl. a kötelmi jogot vagy a dologi jogot is, és ha azt állítjuk, hogy a munkajog kizárja a kollíziós normák alkalmazását, akkor ugyanezt kellene állítanunk pl. a kötelmi vagy a dologi jogról is, ebben az esetben azonban megszűnnék az általános kollíziós jog minden létjogosultsága.

Ezenkívül e szerint az elmélet szerint, ha annak képviselői következetesen akarnának lenni önmagukhoz, el kellene ismerniök azt is, hogy a belföldi bírónak a *külföldi* munkajog szabályait is önkorlátozó Sachnormákként figyelembe kell vennie, vagyis hogy a belföldi bírónak a *külföldi* munka jogot — ha ez a saját alkalmazását kívánja — szintén alkalmaznia kell, mert ha a fórum kollíziós normája értelmében a külföldi jog irányadó, alkalmazandó ennek min-

⁵¹ GAMILLSCHEG i. m. 836. p.

den Sachnormája, tehát minden olyan munkajogi normája is, amely önmagát a munkaviszony szabályozására illetékesnek tartja. Ezt a következtetést a „norma autolimitata”-elmélet képviselői azonban nem hajlandók levonni.

Végül ellene szól ennek az elméletnek az is, a mint arra *Quadri* is rámutatott⁵², hogy ha mégis elismerjük a külföldi munkajog alkalmazásának lehetőségét is, úgy bizonyos ellentmondásba esünk akkor, ha a belföldi munkajog alkalmazását a munkajog területi jellegével magyarázzuk, a külföldi munkajog alkalmazását pedig a szokásos kollíziós normák alkalmazásával.

Véleményem szerint az egész „norma autolimitata-elmélet” szoros logikai rokonságban áll azzal a *Schnell* és *Niedner* által a német EG. BGB. kidolgozásakor tanított elmélettel, amelyet ma *Niboyet*, *Sohn*, *Vivier* és *Pilenko* képviselnek, és amely szerint minden kollíziós norma *egyoldalú* kollíziós normának tekintendő, vagyis olyan kollíziós normának, amely sohasem szolgál a külföldi jog meghatározására, hanem mindig csupán a belföldi jog területi hatályának meghatározására.⁵³ A De Nova-féle elmélet ennek az elméletnek enyhített, korlátozott alakja, amely az utóbbitól abban tér el, hogy amíg a De Nova-féle elmélet csak egy különös, *specifikus* norma esetében beszél a norma önkorlátozásáról, a Schnell és társai által tanított elmélet az *egész* jogrendszer önkorlátozásáról beszél. Hogy a Schnell és társai által képviselt elmélet nem alkalmas a jogszabályösszeütközések természetének és helyes megoldásának magyarázatára, elég hivatkozni az újabb nemzetközi magánjogi törvényekre és az államok bírói gyakorlatára, amelyek a *kétoldalú* kollíziós normák alkalmazásáról nem hajlandók lemondani, továbbá azokra a nehézségekre, amelyek e mellett az elmélet mellett az alkalmazandó jog meghatározásánál felmerülnek. Ennek az elméletnek elfogadása esetében a konkrét eset elbírálása egymásra tekintettel nem levő nemzeti normák véletlen játékatól függene, és az eredmény különböző jogrendszerfragmentumok értelmetlen kombinálása és a legagresszívebb jog előretörése, valamint a különböző bírósági határozatok végrehajthatatlansága lenne.

Az előadottakból kitűnik tehát, hogy a polgári jogtudománynak, amely a munkajogot egy közjogi és egy magánjogi részre szétszakította, és a két részt az alkalmazandó jogszabályok célja alapján harmóniába hozni igyekezett, az alkalmazandó jog meghatározásának problémáját megoldania nem sikerült. Nem sikerült ez a polgári államok bírói gyakorlatának sem, mert a problémát ez is az ismertetett elméletek alapján igyekezett megoldani. Így a német Reichsgericht 1927. június 24-én kelt ítéletében a kokain tárgyában kötött ügyletek érvényességének elbírálásánál az indiai behozatali tilalom figyelembevételét attól tette függővé, hogy a tilalom kereskedelempolitikai vagy nép-egészségi célokat követ-e.⁵⁴ Ugyanígy a svájci Bundesgericht egy 1954-ben kelt ítéletében a külföldi közjog alkalmazását attól tette függővé, hogy a külföldi közjogi szabály csak, vagy főleg magánérdekek biztosítását célozza-e, mely esetben a külföldi közjog alkalmazásának nincs akadálya.⁵⁵

VIII. Az alkalmazandó munkajog meghatározásának problémáját a *szocialista jogokban*, s így a magyar jogban is egészen más alapelvek alapján

⁵² QUADRI: Problemi fondamentali del dir. int. priv. del lavoro. 154—155. p. Vö. DE NOVA i. m. 23. p., 34. p.

⁵³ Ld. DE NOVA i. m. 15. p. és TRAMMER: Über die sogenannten „einseitigen Normen” des int. Privatrechts. Rabels Zeitschrift, 1957. 401—408. p.

⁵⁴ Juristische Wochenschrift, 1927. 2288. p.

⁵⁵ BG. 80 (1954) II. 62.

kell megoldani, mint a kapitalista jogrendszerekben. Itt abból kell kiindulni, hogy élesen el kell választani egymástól a munka végzésére irányuló *polgári jogi kötelmi jogviszonyt* rendszeres, állandó és folyamatos munka végzésére irányuló *munkajogviszonytól*. Minthogy a munka végzésére irányuló polgári jogi jogviszony egyszerű kötelmi jogi viszony, az a felek jog- és cselekvőképesége tekintetében a személyes jog (nálunk a *lex patriae*), az ügylet alaki érvényessége tekintetében a *locus regit actum*-elv, az ügylet anyagi érvényessége és joghatásai tekintetében pedig a fórum nemzetközi kötelmi kollíziós normái értelmében irányadó *lex obligationis* (*lex causae*) szerint bírálendő el. Ez a *lex obligationis* elsősorban a *felek által választott jog* (*lex pro voluntate*). Hogy a felek jogválasztási joga milyen körben érvényesülhet, nevezetesen hogy a feleket a kógens jogszabályok területén, tehát az ügylet anyagi érvényességének kérdésében is megilleti-e (kollíziós jogi jogszabályválasztó jog), vagy csak a diszpozitív jogszabályok területén, tehát általában csak az ügylet jogi hatásai tekintetében (anyagi jogi jogválasztó jog), továbbá hogy csak a kötelmi jogviszonnyal kapcsolatban álló, vagy azzal kapcsolatban nem álló jogok kikötésére is kiterjed-e, az a fórum nemzetközi magánjogának tételes jogi rendelkezéseitől függ. Ahol ilyen tételes jogi rendelkezések nincsenek, mint pl. Magyarországon, ott ezt a kérdést a tudománynak és a bírói gyakorlatnak kell megoldania. Minthogy Magyarországon e tekintetben határozott bírói gyakorlat sem alakult ki, nézetem szerint a *felek jogválasztási jogát az ügylet érvényessége tekintetében, tehát a kógens jogszabályok területén nem kell elismerni, csak a diszpozitív jogszabályok területén, tehát általában csak a joghatások tekintetében, itt azonban nemcsak a jogviszonnyal kapcsolatban álló jogrendszerekre nézve*.⁵⁶ Kétségtelen, hogy ez a felfogás ellentétben áll a külföldi irodalomban ma uralkodó felfogással, és ellentétben áll a magyar irodalomban *Balla* és *Réczei* felfogásával is, akik szerint a felek jogválasztó joga a kógens jogszabályok területére is kiterjed.⁵⁷ Kétségtelen az is, hogy ellene szól az itt képviselt felfogásnak a már említett „nemzetközi törvényhozási és döntési összhang” posztulátuma is, mert a kötelmi viszonyok egyöntetű elbírálása jobban volna biztosítva, ha a felek által választott jogot az ügylet anyagi érvényessége és a kógens jogszabályok által meghatározott joghatások tekintetében is irányadónak tekintenénk. Végül kétségtelen az is, hogy az ügylet anyagi érvényességének és joghatásának különböző jogok szerinti elbírálása ellentétben áll azzal a másik posztulátummal is, amelynek értelmében az ügylet anyagi érvényességét és összes joghatásait lehetőleg *ugyanazon jog* szerint kell elbírálni. Mégis azon a véleményen vagyok, hogy a felek jogválasztó jogát a kötelmi ügyletek területén is csak a diszpozitív jogszabályok, tehát az ügylet jogi hatásainak tekintetében kell elismerni, mert az ellenkező álláspont elfogadása azt eredményezné, hogy a feleket feljogosítottak tekintjük arra, hogy az alkalmazandó jog kiválasztásával maguk döntsenek afelett, hogy ügyleteiket érvényesnek kell-e tekinteni vagy nem, hogy maguk határozzák meg, hogy ügyletüket mikor kell érvényesnek tekinteni, ami semmiképpen sem volna indokolható.

Ila a felek az alkalmazandó jog tekintetében nem rendelkeztek — nézetem szerint — általában a kötelmi jogviszonyra jellemző főszolgáltatásra, tehát a *munkaszolgáltatásra kötelezett félnek lakóhelyén, állandó tartózkodó-*

⁵⁶ Így nemzetközi magánjogi törvénytervezetemnek 20. §-a.

⁵⁷ BALLA: Tételes magyar nemzetközi magánjog. 1928. 224. p.; RÉCZEI i. m. 310. p.

helyén, székhelyén, telephelyén érvényben levő jogot kell irányadónak tekinteni, tehát a megbízott, a bizományos, fuvarozó, szállítmányozó, kiadó stb. *lex domicilii*jét. *Kivétel* tehető ez alól a szabály alól azoknál az ügyleteknél, amelyek nem a *lex domicilii*vel, hanem más jogrendszerrel állanak szorosabb kapcsolatban. Így a vállalkozási szerződésnél, amelyet a *lex loci solutionis*, tehát annak a helynek a joga szerint kell elbírálni, ahol a műelőállítandó; továbbá az ingatlan tárgyában kötött kötelmi ügyleteknél, amelyekre nézve a *lex rei sita*et kell irányadónak tekinteni; ezenkívül a lajstromozott hajó, vízi vagy légi jármű tárgyában kötött kötelmi ügyleteknél, amelyekre nézve a lajstromozás helyének jogát kell alkalmazni; végül az ügyvédekkel, közjegyzőkkel, orvosokkal vagy más oly személyekkel kötött kötelmi ügyleteknél, akik nyilvános, helyhez kötött, szabad hivatást gyakorolnak, amelyekre nézve annak az államnak a jogát kell irányadónak tekinteni, amelyek területén az ügylet létesítésének időpontjában az említett személyek hivatásukat gyakorolják.⁵⁸

IX. A *munkajogviszonyra* és a *tényleges munkaviszonyra* irányadó jogot, tehát az alkalmazandó *munkajogot* egészen más szempontok szerint kell a magyar jogban meghatározni, mint a munkavégzésre irányuló polgári jogi kötelmi viszonyra nézve irányadó jogot.

Először is a munkajog körén belül — mint említettem — *nem szabad sem a közjogi és polgárjogi jellegű, sem a dolgozó és az állam, a közösség érdekében alkotott jogszabályok között különböztetni*, mint azt a kapitalista országokban teszik, és nem szabad aszerint sem különböztetni, hogy az egyes munkajogi szabályok gazdaságpolitikai, egészségvédelmi, általános kulturális, államigazgatási vagy rendészeti célok megvalósítására törekszenek-e. *A munkajog egységes, összefüggő egész, amelynek szabályait egymástól elszakítani nem szabad.* Minden munkajogi szabály mind a dolgozók, mind a közösség érdekét szolgálja. Mindegyiknek lehet egyszerre többféle célja is.

Másodszor az irányadó munkajog meghatározásánál a kógens jogszabályok területén, tehát a munkaszerződés anyagi érvényessége és a kógens jogszabályok által meghatározott joghatások tekintetében *semmi esetre sem vehető figyelembe a felek jogválasztó akarata* még akkor sem, ha — mint a Balla és a Réczei-féle felfogás szerint a magyar jogban is — a fórum joga szerint a kötelmi jog területén a feleket a jogválasztó jog ezen a területen is megilleti. A munkaviszony kógens szabályozásánál a törvényhozó oly fontos jogpolitikai szempontokat tart szem előtt, hogy azoktól az eltérést a feleknek még akkor sem engedheti meg, ha a munkaviszonynak nemzetközi vonatkozásai vannak. A diszpozitív munkajogi szabályok területén más a helyzet. Itt az alkalmazandó jog kikötése a felek részéről csupán a munkaszerződés joghatásainak közvetett meghatározását jelenti, tehát nem egyéb szerződési tartalomnál, itt nincs szükség sem a felek jogválasztó jogának kizárására, sem a jogválasztó jognak csak a jogviszonnal kapcsolatban levő jogrendszerek kikötésére való korlátozására.

Harmadszor itt a *lex obligationis*nak, *minthogy nem kötelmi jogviszonyról van szó, sem közvetlenül, sem közvetve semmi szerepe nem lehet*, hanem elsősorban a munka teljesítése helyének. Itt ez a főkapcsolóelv, itt általában a *lex loci laboris* az irányadó, ami érthető is, mert a munkajog oly szoros kapcsolatban áll a munkahely államának egész hatósági szervezetével, hogy attól el nem választható. Ennek folytán, *ha a munka belföldön teljesítendő, a belföldi munka-*

⁵⁸ Így az idézett törvénytervezetem. 57. § 1, 3. és 4. pont és 58. §.

jog, ha külföldön, a külföldi munkajog alkalmazandó, ha pedig a munka több külföldi országban teljesítendő, mindegyik munkaszakaszra nézve az illető munkahely joga.⁵⁹ Kivétel e tekintetben akkor áll fenn, ha a külföldön teljesítendő munka tárgyában létrejött munkaviszony egy a belföldi munkajog uralma alatt álló munkaviszony *kisugárzása*, ami akkor áll fenn, ha egy belföldön belföldi lakóhelyű vagy székhelyű munkáltató és egy belföldi dolgozó között létrejött munkaszerződés alapján, rendszerint határidőhöz kötött munka teljesítendő külföldön (pl. a heluani híd építése), mely esetben a belföldi munkajog alkalmazandó, amennyiben a külföldi helyi viszonyok ezt nem zárják ki (pl. a belföldi és külföldi munkaszüneti napok különbözősége). Ez, vagyis a *lex loci delegationis* alkalmazandó akkor is, ha a belföldi lakóhelyű vagy székhelyű munkáltató utazója vagy alkalmazottja külföldön köt külkereskedelmi ügyleteket, továbbá ha a munka teljesítési helye nem határozható meg, vagy ha a belföldi állam külföldön működő, belföldi honosságú, diplomáciai vagy konzuli alkalmazottjának munkaviszonya az elbírálás tárgya.⁶⁰ Sőt a *lex loci delegationis* alkalmazandó akkor is, ha a *lex loci delegationis* nem a belföldi jog, hanem egy harmadik államnak a joga, ha például a magyar bírónak egy francia vállalat Angliában dolgozó utazójának munkaviszonyát kell kivételesen elbírálnia. A nemzetközi tengeri, folyami és légi fuvarozási vállalatok dolgozóinak munkaviszonya a *lobogó*, illetőleg a *lajstromozási hely joga* szerint bírálendő el.⁶¹ Ezeket az eseteket kívül külföldi munkánál a belföldi munkajog alkalmazása nem indokolt. Nem indokolt például a belföldi munkajog alkalmazása csupán azért, mert a munkaviszony belföldi honosok között jött létre külföldön, pl. egy hivatalos megbízásban külföldön alkalmazott magyar állampolgár külföldön magyar honos gépkocsivezetőt alkalmaz. Még kevésbé, ha az egyik fél külföldi honos és a másik belföldi állampolgár. Viszont az a körülmény, hogy a munkáltató itt működő külföldi diplomáciai mentességet élvező személy, és a dolgozó nem az, pl. ha egy itt szolgálgó külföldi követségi tisztviselő magyar háztartási alkalmazottat tart, ez — amennyiben egyes különleges jogszabályok e tekintetben másképpen nem rendelkeznek — a magyar munkajog alkalmazását nem zárja ki. Nem indokolt azoknak a határszéli dolgozóknak (*travailleurs frontaliers*) a munka-

⁵⁹ Ezen az állásponton van Weltner Andor is, aki kifejezetten írja: „... az Mt. szabályai vonatkoznak minden munkaszerződésre, amelyet Magyarországon kötnek, különösen pedig minden munkaviszonyra, amelynek az alapján Magyarországon végzik a munkát, mégpedig függetlenül attól, hogy a dolgozó vagy a munkáltató magyar vagy külföldi állampolgár, illetőleg függetlenül attól, hogy a munkáltató magyar vagy külföldi vállalat-e.” (WELTNER: A magyar munkajog 3. kiad. 1960. I. köt. 101. p.)

⁶⁰ A diplomáciai vagy konzuli képviselőknek alkalmazott dolgozók és a diplomáciai és konzuli képviselők szolgálatában álló személyzet munkaviszonya tekintetében a munkahely jogának alkalmazását írja elő a „travailleurs migrants” társadalmi biztonságáról szóló európai egyezménytervezet 14. cikke is, eszerint azonban, ha a dolgozó a küldő állam polgára, ez választhat hazai jogának és a munkahely jogának alkalmazása között. Ugyanennek az egyezménytervezetnek a 13. cikke szerint a munkáltató vállalat székhelyének joga irányadó: 1. ha a dolgozó székhelye az egyik szerződő állam területén van, és bizonyos korlátolt, legfeljebb 12 hónapig tartó, de egyízben 12 hónappal meghosszabbítható ideig egy másik állam területén dolgozik; továbbá, 2. ha a munkáltató vállalat székhelyét a határ kettéosztja; végül 3. ha a jogvita tárgya vasúti, közúti, belvízi és légi fuvarozási vállalat dolgozójának munkaviszonya.

⁶¹ Tudomásom szerint a SZOT Társadalombiztosítási Főosztálya például az osztrák szervekkel a dunai hajósok társadalombiztosítására vonatkozóan némileg eltérő elvek alapján kötött megállapodást.

viszonyánál sem eltérni a munkahely jogától, akik a határon innen laknak és a szomszéd állam területére járnak rendszeresen dolgozni.

A magyar bíróságok és egyéb hatóságok a külföldi munkajognak természetesen csak azokat a szabályait alkalmazhatják, amelyek nincsenek ellentétben a *magyar közrenddel*. Az ordre public-klauszula tehát a munkajog területén is alkalmazást nyer, és így nem alkalmazhatók a külföldi munkajog oly szabályai, amelyeknek alkalmazása a jó erkölcsökbe vagy a magyar jognak oly alapelveibe ütközik, amelyek az adott esetben feltétlen alkalmazást kívánnak.⁶² Az ordre public-klauszula érvényesülési területének a meghatározása a munkajog területén a jogtudomány és a bírói gyakorlat által még csak ezután megoldandó feladatok közé tartozik. Itt csupán azt jegyezhetjük meg, hogy egymagában az a körülmény, hogy a belföldi munkajog *kedvezőbb* a dolgozóra nézve, mint a munka teljesítésének helyén érvényben levő külföldi munkajog — ebben Gamillscheggel ellentétes véleményen vagyok⁶³ —, a belföldi munkajog alkalmazását még nem indokolja. Így például az angol bíró Magyarországon végzett munka esetén azzal az indokolással, hogy az angol jog egyes figyelembe jövő szabályai kivételesen kedvezőbbek a dolgozóra nézve, a közrendi klauszula (public policy) alapján nem tekintheti feltétlenül alkalmazandónak az 1937. évi Factories Act 6. szakasza 3. bek. a) pontjának azt a rendelkezését, amely kényelmes lábpihentető eszközök alkalmazását írja elő, vagy a Pratt v. Cook, Son & Co (1940) A. C. 437. perben kimondott azt az elvi szabályt, amely a bérből való levonást az étkeztetési költségek címén csak kifejezett szerződési kikötés esetén engedi meg. Az ordre public-klauszula alkalmazásának ugyanis az a feltétele, hogy a külföldi munkajog kérdéses szabálya a belföldi munkajog olyan alapvető alapelveibe ütközzék, amelynek alkalmazásáról a belföldi törvényhozó gazdaságpolitikai, szociális, egészségvédelmi, igazgatási, ideológiai vagy erkölcsi okokból semmiképpen sem mondhat le.

A munkajogviszonyra és a tényleges munkaviszonyra alkalmazandó munkajog meghatározása és a munka végzésére irányuló polgári jogi jogviszonyra alkalmazandó jog meghatározása a magyar jogban ezenkívül annyiban eltérő elvek szerint történik, hogy a két esetben különbözően történik a *jog- és cselekvőképességre*, valamint a munkaszerződés *alaki érvényessége* tekintetében irányadó jog meghatározása. Amíg ugyanis a polgári jogi jogviszonynál az irányadó jog elválik a jogviszony anyagi érvényessége és joghatásai tekintetében irányadó lex obligationistól, a „Wirkungsstatuttól”, a lex causae-tól, és a jog- és cselekvőképességre, bizonyos kivételekre nem tekintve, a felek hazai joga, a lex patriae, az ügylet alaki érvényessége tekintetében pedig a locus regit actum elv nyer általában alkalmazást, a munkajogviszonynál és a tényleges munkaviszonynál *mind a dolgozó, mind a munkáltatói jog- és cselekvőképesség, mind a munkaszerződés alaki érvényessége az alkalmazandó munkajog, tehát a lex causae szerint bírálendő el, és nem a lex patriae, illetőleg a locus regit actum elv szerint*.

A magyar munkajog szerint a *dolgozói jog- és cselekvőképesség* általában, bizonyos kivételekre nem tekintve, egyidőben: a 14. életév betöltésével kezdődik. Kivételt képez, hogy a kiskorút 12. életévének betöltése után — az iskolai szünetben — könnyebb munkára szabad alkalmazni, és hogy a mező-

⁶² Így a törvénytervezetem 15. §-a.

⁶³ GAMILLSCHEG I. M. 893. p.

gazdasági termelőszövetkezet tagja csak az lehet, aki 16. életévét már betöltötte. Munkáltatói jogképessége van az Mt. 4. és 5. §-a szerint az államnak, az állami szervezeteknek, azoknak a vállalatoknak, amelyekben a nem állami érdekelttség az 1945. január 20. napja után kötött és érvényben levő államközi egyezményen alapszik, végül a szövetkezeteknek és a természetes személyeknek.

A munkaszerződés általánosan a magyar jog szerint nincs *alakszerűséghez* kötve, szóval, sőt ráutaló magatartás útján, hallgatólagosan is létrejöhet. Kivételesen írásban kell azt megkötni, ha a dolgozó kéri, és ha jogszabály azt külön elrendeli. Jogszabály alapján szükség van az írásbeli alakra a mezőgazdaságban és a rokon termelési ágakban, a magánmunkáltatóval az aratási munkára kötött munkaszerződésnél, valamint egyéb esetekben az egy hétnél hosszabb időre kötött munkaszerződésnél, továbbá a hajózás körében foglalkoztatott dolgozóval, a művészeti dolgozóval, a házfelügyelővel, a háztartási alkalmazottal kötött munkaszerződésnél, végül az egy hónapot meghaladó időtartamú, határozott időre vagy előreláthatólag egy hónapot meghaladó időtartamú meghatározott munkára és a közszolgálatban, a MÁV-nál és Postánál határozatlan időre kötött munkaszerződésnél.⁶⁴

Végül meg kell jegyezni, hogy a szocialista jogokban más elvek szerint történik a munkajogviszonyra és a tényleges munkaviszonyra irányadó munkajog és a munka végzésére irányadó polgári jogviszonyra alkalmazandó *lex obligationis* meghatározása esetében a *minősítés problémájának* (Problème des qualifications) megoldása is. E probléma megoldása a szocialista jogokban sokkal könnyebb, sokkal egyszerűbb, mint a kapitalista jogokban. A kapitalista jogokban, amelyekben a munkajog szabályai közjogi és magánjogi természetének meghatározását is minősítési kérdésnek fogják fel, különös nehézséget okoz a minősítés tekintetében irányadó jog meghatározása⁶⁵, amely irányadó az egyes kapcsolódó jogi tartalmának megállapítása tekintetében is. Mint ismeretes, itt hatféle elmélet áll egymással szemben. Az első, az uralkodó elmélet (Bartin, Kahn stb.) szerint a minősítés a *lex fori* anyagi polgári joga alapján eszközözendő; a második (Despagnet, Valéry, Surville, Wolff, Pacchioni stb.) szerint a *lex causae*, a *Wirkungsstatut* alapján, ami itt a *lex obligationis* és az irányadó munkajog kumulatív alkalmazását eredményezné; a harmadik elmélet (az olasz iskola, továbbá Cheshire, Robertson, Schnitzer stb.) szerint az alkalmazandó jog meghatározása előtt a *lex fori* alapján, ez után a *lex causae* alapján; a negyedik (Rabel, Beckett, Meriggi stb.) szerint a nemzetközi magánjognak a belső anyagi polgári jogtól független, jogösszehasonlítás útján nyert *autonóm* fogalmai alapján; az ötödik, az eklektikus (Maury, Batiffol, Ballardore-Pallieri, Niederer stb.) elmélet szerint a *lex fori* anyagi jogi fogalmai „kitágítandók”; a hatodik, a relativista, szkeptikus elmélet (Goldschmidt, Neuner, Hijmans, Lepaulle, Donnedieu de Vabres, Rigaux stb.) szerint általános megoldás *nincs*, minden az eset körülményeitől függ. Ezen az utóbbi véleményen van a szovjet irodalomban *Lunc*, a román irodalomban *Tudor R. Popescu*, a magyar irodalomban *Réczei* is, aki azonban bizonyos tekintetben Wolff felfogásához is közeledik.

A szocialista munkajog szempontjából a minősítés problémájának megoldása először is azért könnyebb, mint a kapitalista jogokban, mert a munka-

⁶⁴ WELTNER i. m. 176. p.

⁶⁵ Vö. GAMILLSCHEG i. m. 825. p.

jog szabályai közjogi és magánjogi természetének meghatározására — mint említettem — itt nincs szükség. Itt a minősítés szempontjából csak annak a kérdésnek van jelentősége, hogy a munka végzésére irányuló jogviszonyt polgári jogi vagy munkajogviszonynak kell-e tekinteni. E kérdés eldöntése nem okoz nehézséget, mert könnyen megállapítható, hogy a jogviszony tárgyát képező munka állandó, folyamatos, rendszeres munka-e, vagy pedig nem az. Nem okoz nehézséget az alkalmazandó kapcsolóelv tartalmának megállapítása sem, mert a főkapcsolóelv itt a *lex loci laboris* elve, márpedig rendszerint könnyen megállapítható, hogy a munka hol teljesítendő. Amennyiben a minősítés tekintetében irányadó jog meghatározásának kérdése a szocialista munkajogban mégis felmerül, a *lex loci laboris*, tehát a *lex causae tekintendő irányadónak a minősítés tekintetében is*. Ennek alapján kell tehát a minősítést eszközölni. Ennek alapján kell minősíteni a dolgozó és az állam közti közszolgálati viszonyt is, mert minden állam maga határozza meg, hogy kit tekint alkalmazottjának.

A munka végzésére irányuló *polgári jogi jogviszony* minősítése esetében, tehát annak a kérdésnek eldöntésénél, hogy a jogviszony milyen kötelmi viszonyt tekintendő, például megbízásnak vagy vállalkozási szerződésnek-e, és hogy, amennyiben a fél *lex domicilii*-je alkalmazandó, miképpen kell meghatározni a lakóhely fogalmát, végül, hogy mi értendő a fél jog- és cselekvőképességén és mi az ügylet alaki érvényességén, anyagi érvényességén és *joghatásán*, a *lex causae meghatározása előtt csak a lex fori lehet irányadó*, mert ha a *lex causae* meghatározása a jogviszony minősítésétől függ, a jogviszony nem minősíthető a *lex causae* szerint, tekintve, hogy ez *petitio principii* volna. *A lex causae meghatározása után természetesen ennek a minősítései irányadók.*

X. Az itt képviselt felfogás helyességét, hogy tehát a tőkés országok jogtudományának nem sikerült a munkajogviszonyra alkalmazandó jog meghatározásának kérdését megoldania, hogy a szocialista jogok alapján meg kell különböztetni egyrészt a nem folyamatos munka végzésére irányuló *polgári jogi jogviszonyt*, másrészt a folyamatos munka végzésére irányuló *munkajogviszonyt* és *tényleges munkaviszonyt*, továbbá hogy a munka végzésére irányuló polgári jogi jogviszonyt, a *lex obligations* szerint, a munka jogviszonyt és a *tényleges munkaviszonyt* általában a *lex loci laboris* szerint és kivételesen a *lex loci delegationis*, vagy tengeri, folyami és légi fuvarozási vállalatoknál a *lobogó*, illetőleg a *lajstromozási hely* joga szerint kell elbírálni, hogy a munkajogviszonynál és a *tényleges munkaviszonynál* ki van zárva a felek *jogszabály választó joga*, hogy itt a dolgozói jog- és cselekvőképességet és a munkaszerződés alaki érvényességét, sőt a jogviszony minősítését is a *lex causae*, vagyis általában a *lex loci laboris* szerint kell elbírálni, mindezen tételeknek helyességét bizonyítják a szociálpolitikai együttműködésről kötött legújabb egyezményeink. Így a Lengyel Népköztársasággal 1959. február 14-én kötött és az 1959. évi 38. sz. tvr-rel kihirdetett egyezményünk 5. cikkének 1. bekezdése kimondja, hogy a dolgozó annak a Szerződő Félnek jogszabályai szerint tartozik társadalombiztosítás alá, amelynek területén a biztosítás szempontjából mérvadó foglalkozást vagy tevékenységet folytatja, ami a *lex loci laboris* alkalmazását jelenti. Ugyanígy rendelkezik a Csehszlovák Szocialista Köztársasággal 1959. január 30-án kötött és az 1959. évi 41. sz. tvr-rel kihirdetett egyezményünk 4. cikkének 1. bekezdése, valamint a Jugoszláv Szövetségi Népköztársasággal 1957. október 7-én kötött és az 1959. évi 20. tvr-rel kihirdetett egyezményünk 3. cikkének 1. bekezdése, végül a Német Demokratikus

Köztársasággal 1960. január 30-án kötött és az 1960. évi 13. tvr-rel kihirdetett egyezményünk 4. cikkének 1. bekezdése is.⁶⁶ Kimondja a lengyel egyezményünk 5. cikkének 2. bekezdése és a csehszlovák egyezményünk 4. cikkének 2. bekezdése, valamint a jugoszláv egyezményünk 3. cikkének 2. bekezdése és a német egyezményünk 4. cikke azt is, hogy az egyik Szerződő Fél területén székhellyel bíró vállalatnak a másik Szerződő Fél területére munka elvégzése céljából átmenetileg kiküldött dolgozóira, valamint a közlekedési és szállítási vállalatok dolgozóira a kiküldő vállalat, illetőleg a közlekedési és szállítási vállalat székhelyén hatályban levő jog, vagyis a *lex loci delegationis* alkalmazandó. Kimondják az egyezmények végül azt is, hogy abban az esetben, ha az egyik Szerződő Fél állampolgára az illető Szerződő Fél diplomáciai, konzuli vagy más képviselőjénél, vagy azok vezetőinél, tagjainál vagy egyéb alkalmazottainál áll munkaviszonyban, a képviselőlet fenntartó állam joga nyer alkalmazást (lengyel egyezmény 6. cikk, csehszlovák egyezmény 5. cikk 1. bek., jugoszláv egyezmény 4. cikk, német egyezmény 4. cikk), amiből következik, hogy ha az ilyen munkaviszonyban álló dolgozó nem a képviselőlet fenntartó állam polgára, az a *lex loci laboris* uralma alatt áll, amit egyébként a csehszlovák egyezmény 5. cikkének 2. bekezdése kifejezetten is kimond, kiegészítvén ezt a szabályt még azzal is, hogy a képviselőlet fenntartó állam joga alkalmazásának még az is feltétele, hogy a dolgozó állandó lakóhelye ne legyen a képviselőlet székhelyének országában. Minthogy pedig az említett egyezmények sem a felek jogszabályválasztó joga, sem a dolgozói, sem a munkáltatói jog- és cselekvőképessége, sem a munkaszerződés alaki érvényessége, sem a minősítés kérdésében külön rendelkezéseket nem tartalmaznak, ebből következik az is, hogy e kérdések elbírálását nem kívánják a *lex causae*, vagyis a *lex loci laboris*, illetőleg a *lex loci delegationis* hatálya alól kivonni.

Mármost igaz ugyan, hogy ezek a rendelkezések csak egy szűkebb körben, a társadalombiztosítás területén kívánják az alkalmazandó jog meghatározásának kérdését megoldani, de ez nem von le azok bizonyító erejéből semmit, mert nyilvánvaló, hogy ezek a rendelkezések nem egyebek a nemzetközi munkajog általános elveinek egy a munkajog szűkebb körére való alkalmazásánál.

Megemlítendő végül, hogy az itt kifejtett tételeknek helyességét bizonyítja a 15/1960 (III. 24.) sz. rendelet is, amelynek 1. §-a kimondja, hogy magyar állampolgár idegen államnak a Magyar Népköztársaság területén működő diplomáciai, konzuli, kereskedelmi, sajtó-, vagy egyéb képviselőjével, nemzetközi szervezettel, idegen állam érdekeltségébe tartozó vállalattal, továbbá mindezek idegen állampolgárságú személyzetének tagjaival munkaviszonyt csak előzetes munkavállalási engedéllyel létesíthet. E rendelkezésből következik — nézetem szerint — az is, hogy magyar állampolgár munkaviszonyát akkor is a *lex loci laboris* szerint kell elbírálni, ha a dolgozó idegen államnak Magyarországon székelő diplomáciai vagy konzuli képviselőjével, nemzetközi szervezettel vagy idegen állam érdekeltségébe tartozó vállalattal (IBM, SKF, stb.) vagy azok idegen állampolgárságú személyzetének tagjaival létesít munkaviszonyt.

⁶⁶ Magyarország 1955. július 9-én egyezményt kötött Romániával is a nyugdíjjal kapcsolatos egyes kérdések rendezése tárgyában (1956. évi 3. tvr.), ez az egyezmény azonban jelenleg nincs érvényben, mert a magyar kormány azt felmondta.

И. Саси

На повестку дня II международного съезда трудового права, состоявшегося 12—14 сентября 1957 г. в Женеве, был поставлен вопрос о решении столкновения законодательства различных стран в области трудового права, вопрос об установлении соответствующих международных норм и общих принципов. Международное Бюро Труда указало в своем докладе на то, что данный вопрос вовсе еще не был разработан в литературе, в связи с чем желательны теоретически разработать вопросы трудового права в международном частном праве и коллизионные нормы, подлежащие применению в области трудового права.

Автор поставил себе задачу разработать указанные вопросы. Подробно излагая господствующую концепцию капиталистических стран, он показывает, что законодательству, судебной практике и литературе капиталистических стран не удалось удовлетворительным способом определить трудовое право, подлежащее применению; это объясняется в основном тем, что трудовое право было в соответствии с капиталистической теорией права разделено на публично-правовую и частно-правовую часть, а эти две части трудового права не могли быть согласованы в капиталистических странах с учетом цели правовых норм, подлежащих применению. Между тем в социалистических странах решение данной проблемы не связано с трудностями. Здесь следует руководиться в основном принципом *lex loci laboris*, в соответствии с которым применяется право, действующее в месте исполнения труда. В виде исключения, в случае, если трудовое отношение представляет собой *последствие* трудового отношения, подчиненного господству внутреннего трудового права, применяется *lex loci delegationis*, т. е. право учреждения или предприятия, командировавшего работника для выполнения данных трудовых заданий, а в отношении работников предприятий морского, речного и воздушного транспорта, право, определенное по *флагу* или *месту регистрации*. Так следует определить *правоспособность и дееспособность* как работников, так и предприятий и учреждений, вопрос о *формальной действительности трудового договора*, а также вопрос о *квалификации договора*. Право выбора между законодательствами различных стран не предоставлено сторонам в области трудового права.

LES RAPPORTS DE DROIT INTERNATIONAL PRIVE DU DROIT DU TRAVAIL

István Szászy

Le deuxième Congrès international de droit du travail tenu à Genève du 12 au 14 septembre 1957 avait inscrit à son ordre du jour le problème de la solution des conflits de lois en matière de droit du travail, le problème de la détermination des règles internationales et des principes généraux s'y rapportants. Le rapport préparé par le Bureau International du Travail relève que le problème n'est pas du tout élaboré jusqu'ici par la littérature et que la mise au point théorique des rapports de droit international privé, des règles de conflit applicables dans le domaine du droit du travail serait absolument souhaitable.

L'auteur cherche à résoudre ce problème. Il expose d'une manière détaillée la conception dominante dans les pays capitalistes, en démontrant que dans ces pays ni le législateur, ni la jurisprudence, ni la littérature n'ont point réussi jusqu'à nos jours à déterminer d'une façon satisfaisante la loi de travail applicable. La raison principale en consiste — d'après l'auteur — en ce que la conception capitaliste avait rompu l'unité du droit du travail en le découpant en deux parties distinctes: droit public et droit civil du travail, et n'est pas arrivée à porter coordination de ces deux parties. Dans les pays socialistes, par contre, il n'y a aucune difficulté de la solution du problème. Dans ces pays la loi compétente en cette matière est la *lex loci laboris*, d'après laquelle la loi en vigueur dans le pays de l'exécution du travail est applicable. Par exception, si le rapport de travail est la conséquence d'un rapport de travail régi par le droit du travail de la loi du for, la loi compétente est la *lex loci delegationis*, à savoir la loi du patron qui avait délégué le travailleur et pour les travailleurs des entreprises de transport maritime, fluvial et aérien la *loi du pavillon*, respectivement du *lieu de l'enregistrement*. C'est suivant cette loi qu'il faut apprécier la *capacité* aussi bien des patrons que celle des travailleurs, ainsi que la *validité extrinsèque* du contrat de travail, sa *validité intrinsèque, ses effets juridiques et la qualification du contrat*. En matière du droit du travail le principe de l'autonomie de la volonté n'est pas reconnu.